
Signaleren en handelen bij vermoedens van kindermishandeling in het Voortgezet Onderwijs: hoe werkt de meldcode?

Een onderzoek naar ervaringen en opvattingen van docenten, zorgcoördinatoren en leidinggevenden op negen Haagse scholen

Janneke Wubs

Lectoraat Jeugd en Opvoeding
De Haagse Hogeschool

In opdracht van GGD Haaglanden

December 2017

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

GGD
Haaglanden

SAMENVATTING

Samenvatting

Mishandeling van kinderen heeft negatieve gevolgen voor hun ontwikkeling. Door professionals met de *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling* te laten werken, hoopt de overheid deskundig ingrijpen te bevorderen. Het stappenplan moet houvast bieden bij het in actie komen naar aanleiding van bezorgdheid over een kind. Uit eerder onderzoek bleek dat dit inderdaad zo werkt, maar dat met name in het onderwijs er nog belemmeringen zijn.

De GGD Haaglanden wil implementatie van de meldcode in de Haagse regio bevorderen. Belangrijk daarvoor is inzicht in wat organisaties nodig hebben om de meldcode naar tevredenheid te kunnen gebruiken. In opdracht van de GGD hebben studenten van De Haagse Hogeschool op negen Haagse scholen voor Voortgezet Onderwijs gesprekken gevoerd met docenten, zorgcoördinatoren en leidinggevenden. Ze vroegen naar de ervaringen van deze professionals inzake het signaleren van kindermishandeling, het overgaan tot actie, en het gebruik van de meldcode. Hoe werkt dat momenteel voor scholen?

Geen van de respondenten uitte kritiek op de meldcode als zodanig. Zorgcoördinatoren zijn er het beste mee bekend. Leidinggevenden zien het niet altijd als prioriteit om de meldcode te kennen, zolang de kennis maar op school aanwezig is. Van de geïnterviewde docenten kent vrijwel niemand de meldcode, hoogstens van horen zeggen. Docenten leggen hun zorgen over leerlingen bij de zorgcoördinator, vertrouwend op diens vakkundigheid om de benodigde stappen te ondernemen. Docenten signaleren op basis van ervaring en intuïtie. Specifieke kennis hebben ze niet meegekregen. Ze vragen zich af of wat ze zien en horen onder kindermishandeling valt. Gesprek over 'veldnormen' binnen het VO kan hun gevoel van handelingsbekwaamheid vergroten.

Op de onderzochte havo-vwo scholen maakt men zich over leerlingen minder en andere zorgen dan op de vmbo- en praktijkscholen. Niet een lage sociaal-economische status, of levensmoeilijkheden van ouders zoals psychische problematiek en armoede, maar ouders die door eigen drukte te weinig aandacht voor hun kinderen hebben, zijn bron van zorg. Leerlingen van havo-vwoscholen lijken minder bloot te staan aan risicofactoren voor mishandeling. Het zou echter ook kunnen dat professionals op deze scholen anders kijken. Signaleren zou op het ene schooltype wel eens een andere alertheid kunnen vragen dan op het andere. Samen met de als probleem ervaren werkdruk van docenten vraagt dit om maatwerk in deskundigheidsbevordering.

Om effectief te kunnen ingrijpen wanneer mishandeling gevreesd wordt, is een stevige basis van 'partnerschap' met ouders nodig. Hoe dat partnerschap op de verschillende scholen wordt vormgegeven is in dit onderzoek niet precies duidelijk geworden. Nader onderzoek kan scholen hierin verder helpen.

De stappen die de zorgcoördinatoren zetten, zijn voor zover dit onderzoek kan laten zien, in overeenstemming met de bedoeling van de meldcode. Twijfels over stappen uit de meldcode en de inpassing in de eigen ondersteuningsroute zijn in de interviews niet diepgaand uitgevraagd. Ook op dit punt kan nader gesprek dilemma's aan het licht brengen en indien nodig verbetering mogelijk maken. Prioriteit van zorgcoördinatoren en leidinggevenden is verbetering van hun samenwerking met Veilig Thuis en met hulpverlenende instanties.

VOORWOORD

Voorwoord

Als er iets is waar kinderen recht op hebben dan is het op opgroeien in veiligheid en op goed behandeld te worden door de mensen om hen heen. Helaas komt het nog al te vaak voor dat dit recht wordt geschonden en daarmee de kwaliteit van ontwikkeling ondermijnd, niet alleen in de kinder-en jeugd jaren maar tot ver in de volwassenheid. Daarmee ligt er een belangrijke verantwoordelijkheid op de schouders van volwassenen die op enige afstand staan van de privé-situaties van kinderen en jongeren maar wel regelmatig in contact met hen staan. Te weten zich uit te rusten met de kennis van en gevoeligheid voor signalen van geweld en mishandeling en die, wanneer daar mogelijk sprake van is, door te leiden naar degenen die daarvoor uit hoofde van hun functie in actie kunnen komen. Het is de *Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling* die ontworpen is om dit te bevorderen. Een van de domeinen waar de implementatie van de meldcode van groot belang en groot effect kan zijn is het onderwijs. De GGD Haaglanden en het Lectoraat Jeugd en Opvoeding van de Haagse Hogeschool hebben daarom een onderzoek uitgevoerd naar kennis en gebruik van de meldcode onder docenten, zorgcoördinatoren en leidinggevend van negen scholen voor het Voortgezet Onderwijs in Den Haag. De bereidheid tot deelname van de scholen aan het onderzoek getuigt, gezien het precaire en gevoelige onderwerp, van moed, betrokkenheid en bevoegdheid aangaande het zoveel en zo snel als mogelijk terugdringen van deze vaak hartverscheurende ondermijning van de kwaliteit van leven van kinderen en jongeren. Wat het in dit rapport beschreven onderzoek voorts bijzonder maakt is dat het mede door jeugdigen, te weten studenten van de Haagse Hogeschool, ten behoeve van jeugdigen is uitgevoerd. Behalve gegevensverzameling hebben een aantal studenten zich ook zich betrokken getoond bij analyse en rapportage van de gegevens. Het voorliggende rapport is daarmee een fraai voorbeeld van wat een goede samenwerking tussen werkveld, in dit geval de school, de GGD en het lectoraat Jeugd en Opvoeding van de Hogeschool kan opleveren. Mits er van daaruit ook een betrokken en actieve onderzoeksregisseur, zoals in dit geval dr. Janneke Wubs, beschikbaar is. Ik meen dat het daarom bij dit onderzoek naar de meldcode niet moet blijven. De problematiek is er te belangrijk voor en de ervaring met het onderhavige onderzoek te inspirerend.

Rene F.W. Diekstra

Lector Jeugd en Opvoeding De Haagse Hogeschool

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Voorwoord	5
Inhoudsopgave	7
Inleiding	8
Aanleiding en context	9
Kindermishandeling	10
Kortom	15
Vraagstelling en methode van onderzoek	16
Onderzoeksvragen	17
Onderzoeksmethode	17
Resultaten	20
Docenten	21
Zorgcoördinatoren	24
Leidinggevendenden	28
Conclusies en discussie	32
Literatuur	38
Bijlagen	42
Bijlage 1 Interviewleidraad	43
Bijlage 2 Codeboek	47

INLEIDING

Inleiding

Aanleiding en context

Meldcode kindermishandeling

Door vanaf 2013 alle organisaties die met jeugdigen werken te verplichten een *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling* in hun beleid op te nemen, hoopt de overheid bij te dragen aan een gestroomlijndere aanpak van kindermishandeling. De wet zegt hierover: de directie van instellingen stelt voor "(...) medewerkers een meldcode vast waarin stapsgewijs wordt aangegeven hoe met signalen van huiselijk geweld of kindermishandeling wordt omgegaan en die er redelijkerwijs aan bijdraagt dat zo snel en adequaat mogelijk hulp kan worden geboden" (Staatsblad 2013).

Bevorderen gebruik meldcode

De GGD Haaglanden draagt in opdracht van de gemeente Den Haag zorg voor het bevorderen van de implementatie van de meldcode in de Haagse regio. Deze opdracht voert de GGD uit door het adviseren van organisaties over het op maat maken van het basismodel van de meldcode voor de eigen instelling, door voorlichtingsbijeenkomsten over de meldcode en over vormen en signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling, en door bijvoorbeeld in samenwerking met De Haagse Hogeschool onderzoek te laten doen naar de stand van zaken aangaande kennis over de meldcode en werken met de meldcode.

Samenwerking met het Hoger Onderwijs

Een manier om de bekendheid van de meldcode onder professionals te bevorderen is het laten opnemen van onderwijs over het gebruik van de meldcode in de curricula van de beroepsopleidingen die professionals opleiden voor het werkveld van onderwijs, zorg en welzijn. Een begin hiermee is gemaakt in samenwerking met de faculteit Sociaal Werk en Educatie van De Haagse Hogeschool. In onderwijsmodules voor studenten die een werkplek in de jeugdhulp ambiëren, is de meldcode en onderzoek naar het gebruik ervan onderdeel van de leerstof. Studenten gaan het werkveld in om interviews met professionals af te nemen over hun handelen bij vermoedens van kindermishandeling en hun gebruik van de meldcode. Tussen november 2016 en februari 2017 zijn studenten op bezoek gegaan bij negen scholen voor Voortgezet Onderwijs (VO) in Den Haag om daar met 45 functionarissen gesprekken te voeren.

Dit onderzoek

Met het laten voeren van gesprekken door studenten met professionals in het VO streeft de GGD een drieledige doelstelling na. Het eerste deel daarvan is het laten onderwijzen van de studenten in de meldcode en het werken ermee. Het tweede is het aanwakken van het bewustzijn van de thematiek onder professionals op scholen. Het derde is het verwerven van inzicht in het functioneren van de meldcode in het VO. Hoe groot is de bekendheid van de meldcode op de verschillende organisatieniveaus in het VO? Hoe zijn de ervaringen van professionals met de meldcode?

Hoe handelen deze professionals als er bij hen vermoedens rijzen dat een leerling te lijden heeft onder mishandeling? Als dit in kaart gebracht is kan de GGD aandachtspunten en kansen identificeren inzake het stimuleren van het gebruik van de meldcode.

Leeswijzer

In de volgende paragraaf van dit rapport worden de achtergronden van het bestrijden van kindermishandeling, de meldcode en het werken ermee toegelicht. Zo ontstaat een kader van waaruit in hoofdstuk 2 de onderzoeksvragen en -methoden zijn geformuleerd. In hoofdstuk 3 worden de uitkomsten beschreven, waarna in hoofdstuk 4 conclusies en discussie volgen.

Kindermishandeling

Kindermishandeling in Nederland

De Nederlandse Jeugdwet (Staatsblad, 2014) definieert kindermishandeling als volgt: "Elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel." Onder kindermishandeling valt lichamelijk of geestelijk geweld tegen kinderen, lichamelijke of emotionele verwaarlozing van kinderen, waarbij het getuige zijn van huiselijk geweld inbegrepen is, en seksueel misbruik (Rijksoverheid, z.d.).

Het meest recente onderzoek naar de prevalentie van kindermishandeling in Nederland stamt uit 2010. Alink et al. (2011) schatten het percentage mishandelde kinderen van nul tot zeventien jaar in dat jaar op 3,4 %. Hun schatting van het percentage mishandelde jongeren in de leeftijd van twaalf tot zeventien in dat jaar is 2%. Deze schattingen zijn berekend op basis van onderzoek onder een steekproef van professionals die met kinderen werken. Aan deze professionals, -werkzaam in een breed veld van organisaties zoals politie, AMK, onderwijs en kinderopvang, medische zorg,- is gevraagd voor ieder geval van kindermishandeling dat zij in hun praktijk vermoedden een formulier met een beschrijving van het geval in te vullen. Deze 'informantenstudie' leidde tot een lagere schatting dan de 'scholierenstudie' uit hetzelfde onderzoek waarbij scholieren werden ondervraagd over mogelijke mishandeling die zij hadden meegemaakt. De scholierenstudie resulteerde in een schatting van bijna 10% mishandelde jongeren in 2010. Dit opvallende verschil in percentages komt wereldwijd uit onderzoeken naar voren. Zelfrapportagestudies leiden overal tot hogere schattingen van het voorkomen van mishandeling dan onderzoeken waarin de informatie van professionals afkomstig is. Nog groter was het aantal jongeren dat in de informantenstudie aangaf niet perse in het jaar 2010 maar wel ooit in hun leven te lijden te hebben gehad onder een vorm van kindermishandeling: bijna de helft.

Die schatting door de jongeren zelf is in Nederland niet hoger dan die vijf jaar eerder was, terwijl het aantal gevallen op basis van inschatting door professionals wel is gestegen. Niet duidelijk is echter of professionals door de sterk toegenomen politieke en publieke aandacht voor het fenomeen meer oog hebben gekregen voor mishandeling, of dat het percentage mishandelde kinderen daadwerkelijk is gestegen (Alink et al., 2011).

Een nieuwe ondervraging van leerlingen uit de eerste vier jaar van het VO (Schellingerhout & Ramakers, 2016) liet juist een daling zien van het aantal gerapporteerde gevallen van kindermishandeling. De onderzoekers durven echter niet beweren dat deze bevinding een afspiegeling van de werkelijkheid is: hun ondervraagde groep scholieren stond verhoudingsgewijs minder bloot aan risicofactoren voor mishandeling dan leeftijdgenoten. De steekproef was dus niet representatief.

Risicofactoren voor kindermishandeling

Komt een gezin onder druk te staan door een combinatie van stressoren, dan wordt de kans dat een kind in het gezin mishandeld of verwaarloosd gaat worden groter. Kinderen die in achterstandswijken opgroeien lopen meer kans mishandeld te worden. Lage opleiding, werkloosheid en financiële problemen van ouders vergroten de stress in het gezin en kunnen zo de kans op mishandeling vergroten. De etnische achtergrond van gezinnen verklaart het ontstaan van mishandeling niet, al wordt dat wel eens gedacht. Mishandeling in gezinnen met een niet-Nederlandse etnische achtergrond hangt eerder samen met een laag opleidingsniveau van ouders of traumatische ervaringen van ouders die bijvoorbeeld vluchteling zijn geweest.

In gezinnen met slechts één ouder, in samengestelde gezinnen, in gezinnen waar de partnerrelatie tussen ouders problematisch is, en in gezinnen met vier of meer kinderen komt mishandeling vaker voor dan in andere gezinnen. Stress bij het opvoeden zou hier een verklarende factor kunnen zijn. Mishandeling kan ook vaak verklaard worden uit problemen bij ouders zelf die tot opvoedingsonmacht leiden: verslaving, psychische problemen, nare jeugdervaringen zijn hier voorbeelden van. Ouders die mishandelen ontbreekt het vaak aan vaardigheid om positief en betrokken met hun kind om te gaan. In gezinnen waar mishandeld wordt, is vaak weinig cohesie en weinig dagelijkse structuur aanwezig.

Moeilijkheden bij het opvoeden kunnen ook ontstaan wanneer een kind gezondheids- en ontwikkelingsproblemen heeft, waardoor het meer tijd en geduld vraagt dan andere kinderen (Gezondheidsraad, 2011; Van Rooijen, Bartelink & Berg, 2013).

Gevolgen van mishandeling voor jongeren

Mishandeling heeft ingrijpende gevolgen, maar die gevolgen zijn niet zo gemakkelijk specifiek in kaart te brengen. Kindermishandeling is een verschijnsel dat verschillende uitingsvormen kent, die niet allemaal exact dezelfde gevolgen hebben voor de ontwikkeling van kinderen. Bovendien vindt kindermishandeling niet in het luchtledige plaats, maar in een omgeving waar meer factoren spelen die invloed hebben op de ontwikkeling van het kind. Daarbij komt dat ieder kind anders is, en daarom anders reageert op mishandeling. Een makkelijk temperament en veerkracht blijken belangrijke beschermers te zijn tegen het ontstaan van ontwikkelingsproblematiek. Ook de leeftijd waarop de verwaarlozing of mishandeling speelt, de duur van de mishandeling en de ernst ervan zijn factoren van invloed (Gezondheidsraad, 2011; McKenzie et al., 2011; Geurts, Z.D.; IMNRC, 2014).

In algemene zin is te zeggen dat een mishandeld of verwaarloosd kind een groter risico loopt op ontwikkelings- en gezondheidsproblemen in het latere leven dan een goed en liefdevol verzorgd kind. Mishandeling maakt kinderen kwetsbaar voor het opnieuw slachtoffer worden in latere levensfasen. De doorgemaakte stress kan verstoringen in de hersenstructuren en hormoonhuishouding teweeg brengen waardoor het kind in de loop van het leven het moeilijker heeft dan de gemiddelde leeftijdgenoot om eigen gedrag en emotie te reguleren en om te leren. Voor jongeren in de middelbare-schoolleeftijd die mishandeld zijn, geldt dat ze meer risico lopen verslaafd te raken en seksueel risicogedrag te vertonen dan hun niet-mishandelde leeftijdgenoten. Hun vermogen om gezonde relaties aan te gaan kan beschadigd zijn, zeker als de mishandeling plaatsvond toen ze nog heel jong waren. Ze zijn minder gezond dan leeftijdgenoten, hebben vaker last van obesitas of astma en van psychische problemen (Gezondheidsraad, 2011; Geurts, Z.D.; IMNRC, 2014). Het gaat hier dus niet alleen om gevolgen van mishandeling tijdens de tienerjaren. Gevolgen van mishandeling eerder in de jeugd, kunnen zich tijdens de tienerjaren alsnog, nog steeds of heftiger dan eerder manifesteren.

Bestrijden van kindermishandeling

Kindermishandeling stoppen, voorkomen en de gevolgen ervan behandelen vraagt aanpak op meerdere fronten tegelijk. Onderzoek naar wat werkt laat een aantal mogelijkheden zien (NJI, 2013; IMNRC, 2014; Lünne-man & Pels, 2013). Om de gevolgen van mishandeling voor kinderen te verminderen zijn trauma-gerichte cognitieve gedragstherapieën geschikt. Zulke therapieën zijn over het algemeen ontworpen voor trauma's in algemene zin, niet specifiek voor trauma's door mishandeling of verwaarlozing.

Trainingsprogramma's voor ouders om hun opvoedvaardigheden te verbeteren kunnen ervoor zorgen dat de opvoedingsstijl en het opvoedklimaat in het gezin verbeteren en dat mogelijke gedragsproblemen van de kinderen verminderen.

Van brede publiekscampagnes om kennis en begrip te vergroten van wat mishandeling is en wat je kunt doen, is nog niet altijd duidelijk waarom ze soms wel en soms niet lijken te resulteren in een groter bewustzijn bij de bevolking. Specifiekere campagnes, bijvoorbeeld voorlichting en weerbaarheidstraining aan kinderen, geven duidelijker resultaat als het gaat om het vergroten van de kennis en weerbaarheid van kinderen, maar afname van mishandeling is nog nooit aangetoond.

Bereidwilligheid van buurtgenoten en instanties uit de wijk zoals geloofsgemeenschappen, buurt-initiatieven en bedrijfjes om samen de het leefklimaat voor kinderen te verbeteren lijkt veelbelovend, maar ook op dit punt geldt dat daadwerkelijke afname van mishandeling nog niet is aangetoond. Meer onderzoek is nodig.

De rol van de school

De school neemt een belangrijke plaats in in het leven van een kind. Docenten zijn de personen die meer dan welke professional ook, toegang hebben tot de kinderen. Hun primaire verantwoordelijkheid is het stimuleren van de ontwikkeling van de kinderen die ze onderwijs geven; die kinderen het leren mogelijk maken. Mishandelde of verwaarloosde kinderen leren moeilijker, oftewel: het geweld thuis interfereert met het onderwijs. Het ingrijpen van docenten op het moment dat ze vermoeden dat een kind verwaarloosd of mishandeld wordt, kan van levensbelang zijn. Daarnaast kunnen kinderen aan een positieve relatie met een volwassene, zoals een docent, soms precies de steun ontnemen

die nodig is om problemen bij het opgroeien te overwinnen. Tenslotte kan de school als instituut van betekenis zijn in voorlichting aan en training van kinderen en jongeren als het gaat om sociaal-emotionele vaardigheden in brede zin, waarvan zeker ook kinderen in moeilijke gezinssituaties kunnen profiteren (Waller, 2006; Baker, Grant & Morlock, 2008; Augeo, z.d.).

Uit Australisch onderzoek bleek dat een goede band van ouders met de school van hun kinderen één van de beschermende factoren is die als buffer fungeert om opvoedstress op te vangen, en zo mede kindermishandeling kan voorkomen (Van Rooijen, Bartelink & Berg, 2013). 'Partnerschap' tussen ouders en school, een gelijkwaardige samenwerking waarbij het gezamenlijk belang de ontwikkeling van het kind is, heeft daadwerkelijk een gunstige uitwerking op de ontwikkeling van kinderen (Prins, Wienke & Van Rooijen 2013; Smit, Sluiter & Driessen, 2006; NJI, z.d.).

Docenten zijn zich vaak zeer bewust van hun professionele verantwoordelijkheid en zijn betrokken bij de gezondheid, de veiligheid en het geluk van 'hun' kinderen. Ze zien veelal hun rol, naast het geven van goed onderwijs, als 'rolmodel' en bron van steun voor leerlingen (Crosson-Tower, 2003; Veugeler & Derriks, 2012). Intervenieren op signalen van mishandeling en verwaarlozing is echter niet onproblematisch op middelbare scholen. Het Nederlands Jeugd Instituut (2016) signaleert een aantal knelpunten. Doordat het onderwerp zo beladen is, kunnen docenten aarzelen om het te zien of bespreekbaar te maken. Mogelijke schaamte van leerlingen en ouders draagt hieraan bij. Soms kan een docent de ernst van de signalen onderschatten, omdat een werkelijkheid van mishandeling te onverwacht, of te onbevattelijk is. Als een docent signalen van mishandeling of verwaarlozing opmerkt, kan zij of hij moeite hebben te bedenken wat hiermee te doen.

In onderzoek uit het begin van deze eeuw bleek dat docenten uit een grote stad in het Zuid-Oosten van de Verenigde Staten gevallen van kindermishandeling weinig, -naar de mening van de onderzoeker te weinig-, onderkenden en aankaartten (Kenny, 2001, 2004). Docenten lieten in vragenlijsten weten dat ze niet volmaakt op de hoogte waren van de signalen van mishandeling en van hoe ze daar precies mee moesten omgaan, dat ze bang waren fouten te maken, dat ze bovendien bang waren niet gesteund te worden door de organisatie als ze iets zouden melden, en dat ze weinig vertrouwen hadden in extern betrokken hulpinstanties. De juridische situatie is daar heel anders dan in Nederland, maar hun aarzelingen zouden ook onder Nederlandse docenten gevoeld kunnen worden.

Meldcode Voortgezet Onderwijs

Middelbare scholen horen bij de instanties waarvoor het sinds 2013 verplicht is de meldcode te hanteren. De vijf stappen van de basismeldcode behelzen (Ministerie van VWS, 2016)

1. In kaart brengen van signalen
2. Collegiale consultatie en zo nodig raadplegen van Veilig Thuis of een deskundige op het gebied van letselduiding
3. Gesprek met de cliënt
4. Wegen van het geweld of de kindermishandeling
5. Beslissen: hulp organiseren of elders melden.

Het Nederlands Jeugdinstituut (2016) sneed de meldcode toe voor het VO. Dat levert een aantal branchespecifieke aanpassingen en voorbehouden op. Het VO kent over het algemeen eigen

beleid op zorgoverleggen en ondersteuningsroutes. Het NJI constateert dat al bij het *in kaart brengen van signalen* schoolintern overleg, bijvoorbeeld in reguliere leerlingbesprekingen, voor de hand ligt; evenals bespreking van zorgen met ouders en leerling, tenzij de school inschat dat dit niet in het belang van de leerling is. De *collegiale consultatie* vervolgens vindt dan plaats in het zorgoverleg, waarbinnen men besluit al dan niet Veilig Thuis te consulteren, al dan niet een melding in de Verwijsindex te doen en al dan niet een casusbespreking in een multidisciplinair overleg te entameren. Ook in deze fase verdient bespreking met ouders aanbeveling. De derde stap is in het geval van het VO het *multi-disciplinair overleg*, waar een aanpak wordt vastgesteld, die als stap vier wordt *uitgevoerd*. Veiligheid van het kind en ondersteuning van zowel ouders als docenten zijn hiervan oogmerk. Ook wordt besloten of er een melding wordt gedaan bij Veilig Thuis en door wie. Ook na deze stap wordt een en ander met ouders en leerling besproken. De vijfde stap voor VO-scholen is: *volgen en nazorg*. De school volgt de ontwikkeling van de leerling en vanuit het multi-disciplinair overleg worden de effecten van de geboden hulp in de gaten gehouden. Voor het VO komt de meldcode er dus als volgt uit te zien:

1. Signaleren en in kaart brengen van signalen
2. Collegiale consultatie
3. Multi-disciplinair overleg
4. Uitvoering acties
5. Volgen en nazorg

Hierin valt dus in vergelijking met de basismeldcode het continue gesprek met ouders op. Na iedere stap dient het gevoerd te worden.

Met ingang van januari 2019 zullen organisaties die met de meldcode werken ook moeten beschikken over een afwegingskader. Dat is een toevoeging aan stap 5 van de basismeldcode, waarin op basis van voor de eigen beroepsgroep specifieke overwegingen en situatieschetsen houvast wordt geboden bij het nemen van twee beslissingen, namelijk of melden bij Veilig Thuis nodig is en of er daarnaast ook eigen hulp geboden of georganiseerd kan worden. Voor de meldcode VO zou dat kader dan al bij stap 3 moeten functioneren. Sprokkereef (2016) adviseert de overheid om ten behoeve van het ontstaan van zo'n afwegingskader professionals hun eigen 'veldnormen' te laten bepalen: wanneer vinden wij binnen onze beroepsgroep dat signalen dermate ernstig zijn dat melden nodig is? Die afweging wordt gemaakt mee op basis van de mogelijkheid die een organisatie zelf heeft om hulp te bieden. Hoe minder hulpaanbod in eigen huis, hoe eerder de noodzaak om te melden (Augeo, Movisie & NJI, 2017).

Werken met de meldcode

Uit een Quickscan in opdracht van de minister van VWS in 2015 bleek dat de meeste professionals de meldcode kennen. Ze vinden dat de meldcode ondersteunend is, omdat ze houvast geeft en het handelen legitimeert (Pons et al. 2015). Ander onderzoek laat zien dat professionals die bekend zijn met de meldcode vaker kindermishandeling signaleren en vaker tot actie overgaan dan professionals die de code niet kennen (Doeven, 2008; Verwijs, Lünneke, Tierolf & Smit, 2012; Gemeente Rotterdam, 2017). Tegelijkertijd geldt dat in kinderopvang en onderwijs het gebruiken van de meldcode nog niet altijd soepel verloopt. Medewerkers brengen signalen niet in verband met mogelijke mishandeling of kennen de meldcode niet. Signalen van onzichtbare vormen van mishandeling zijn moeilijk te onderkennen. Ook ervaren professionals belemmeringen. Ze hebben angst voor de veiligheid van het kind,

kunnen maar weinig invloed uitoefenen op de gezinssituatie, zijn beducht de vertrouwensrelatie met ouders te schaden. Deze overwegingen bemoeilijken ook het aangaan van het gesprek met ouders, naast de twijfel over eigen vaardigheden in het aangaan van dit gesprek en de twijfel over de juistheid van wat er gezien is. Tenslotte lijkt de samenwerking met hulpverleningsinstanties niet altijd soepel te verlopen (Leyen, Stelk & Isaac, 2015; Pons et al., 2015; Gemeente Rotterdam, 2017).

Het NJI (2016) poneert een aantal randvoorwaarden voor succesvol werken met de meldcode in het VO. Scholen moeten beschikken over een duidelijke ondersteuningsroute en een schoolcultuur waarin zaken bespreekbaar zijn. Signaalgevoeligheid van alle medewerkers is essentieel, en kan niet alleen opgebouwd worden met behulp van signaallijsten, maar is ook afhankelijk van de ervaring en het 'niet pluis' gevoel van medewerkers. Daarbij geldt dat ook signalen van lichtere opvoed- en ontwikkelingsproblemen moeten worden opgepikt. Scholen moeten, aldus het NJI, 'aanpakbereid' zijn. Heel belangrijk is het voortdurend blijven communiceren met leerling en ouders. En heel behulpzaam kan het zijn om binnen het curriculum het thema te agenderen zodat ook voor leerlingen duidelijk wordt dat bepaalde gezinssituaties niet goed zijn en het de moeite loont er op school over te beginnen.

Kortom

Op basis van eerder onderzoek valt te verwachten dat twee tot tien van elke honderd jongeren in het VO te maken krijgt of heeft gehad met kindermishandeling, in welke vorm dan ook. Sociaal-economische en psychische problemen in hun gezin van herkomst zijn hiervoor een duidelijke risicofactor. De gevolgen van mishandeling kunnen op school zichtbaar worden in de vorm van gezondheids- gedrags- of leerproblemen. De school is de plek waar deze jongeren gezien kunnen worden en waar professionals stappen kunnen en wettelijk moeten zetten om hun veiligheid te vergroten en zo hun ontwikkeling te doen bevorderen. Te verwachten valt echter ook op basis van de literatuur dat het signaleren en handelen door professionals op VO-scholen bij vermoedens van kindermishandeling te lijden heeft onder handelingsverlegenheid. Dit leidt tot de vraag hoe professionals op Haagse VO-scholen deze thematiek in hun dagelijks werk ervaren.

VRAAGSTELLING EN METHODE VAN ONDERZOEK

Vraagstelling en methode van onderzoek

Onderzoeksvragen

- Hoofdvraag:** • Hoe wordt er op negen Haagse scholen voor Voortgezet Onderwijs gesignaleerd en gehandeld als het gaat om kindermishandeling?
- Deelvragen:** • Hoe geven medewerkers op drie niveaus (management, medewerkers met een zorgtaak en docenten) vorm aan het signaleren van en handelen bij kindermishandeling?
- Welke knelpunten en/of dilemma's ervaren deze werkers hierbij?
 - Hoe functioneert de meldcode (en/of ander beleid rond omgaan met kindermishandeling) op deze scholen?

Onderzoeksmethode

De deelnemende scholen

Negen schoollocaties hebben aan het onderzoek meegewerkt. Twee praktijkscholen, drie locaties voor vmbo, één locatie voor vmbo, havo, vwo en twee locaties voor onderwijs op havo-vwo niveau. Het aantal leerlingen op de verschillende locaties loopt uiteen van onder de honderd tot bijna duizend. In totaal gaat het om ongeveer zesduizend leerlingen. Op de website van één van de scholen is informatie over de meldcode te vinden.

Werving van scholen en representativiteit van het onderzoek

38 van de 65 VO-scholen in Den Haag zijn door middel van een e-mail en een daaropvolgend telefoon-gesprek door de GGD benaderd voor medewerking aan het onderzoek. 28 scholen konden of wilden geen medewerking verlenen. Een school hoopte wel te kunnen meewerken maar zegde voor de start van het onderzoek alsnog af.

Er is volstrekt geen sprake van een aselechte steekproef van scholen, wel van een steekproef waarin alle soorten scholen vertegenwoordigd zijn. Uitspraken in dit onderzoek zijn dus absoluut niet geldig voor iedere Haagse middelbare school, maar dienen als onderwerp van gesprek met scholen. Is er herkenning? Welke behoeften hebben scholen als het gaat om het nog beter onderkennen van problemen bij kinderen en het werken met de meldcode?

Interviews en analyse

Een groep van ruim tachtig studenten heeft voor een onderwijsmodule de opdracht gekregen in duo's of trio's semi-gestructureerde interviews te houden. Ze hebben een interviewleidraad meegekregen (zie bijlage 1). Er zijn 27 docenten geïnterviewd, negen zorgcoördinatoren en negen schoolleiders. De 45 door de studenten gevoerde gesprekken, woordelijk door ze uitgetypt, zijn het bronnenmateriaal geweest voor dit onderzoeksrapport. In drie bachelortheses hebben drie studenten het uitgetypte interviewmateriaal van de interviewers geanalyseerd. Een gezamenlijk codeboek is deductief thematisch ontworpen op basis van de onderzoeksvragen en inductief aangevuld (zie bijlage 2). In een tweede ronde zijn alle 45 interviews vervolgens gehercodeerd door een docentonderzoeker waarbij de codering door de drie studenten slechts minimaal is aangevuld. Clustering van uitspraken van respondenten vond plaats onder de onderzoeksvragen met de bijbehorende thema's uit het codeboek en de later toegevoegde thema's. Binnen elk thematisch cluster zijn antwoorden samengevat en zo trends beschreven. De interviews met docenten zijn tezamen geanalyseerd even als de interviews met zorgmedewerkers en leidinggevenden, waardoor drie resultatenparagrafen zijn ontstaan.

RESULTATEN

Resultaten

Docenten

Hoe geven docenten vorm aan signaleren en handelen?

Zorgen

Alle interviews zijn begonnen met de vraag of docenten zich wel eens zorgen maken over een leerling en waar die zorgen dan uit bestaan. Alle docenten vertellen dat zij zich wel eens zorgen maken over leerlingen. Twaalf docenten, verspreid over de middelbare scholen, geven aan dat ze alert worden als leerlingen ander gedrag vertonen dan zij van het kind gewend zijn: "Dat hij een beetje lethargisch is", of "Als ze zich wat gaan terugtrekken. Dat zie je heel duidelijk." De kinderen zijn er wel, maar afwezig en stilletjes. Externaliserend gedrag wordt niet onmiddellijk gezien als signaal van mishandeling of verwaarlozing. "Dat zal wat eerder gefraseerd worden in de vorm van een klacht, dan in de vorm van eeh, zorgen", zoals een van de docenten op een havo-vwo school het verwoordt.

Tekenen van verwaarlozing worden ook op alle schooltypen door docenten genoemd. Zeven docenten benoemen zulke tekenen: vermoeidheid, minder goede zelfverzorging, nooit meedoen aan buitenschoolse activiteiten. Vooral op de vmbo- en praktijkscholen worden gebrek aan passende kleding en eten genoemd. "Hij vraagt wel heel vaak of hij een rijstwapel mag" is een reden voor een vmbo-docent om oplettend te zijn.

Docenten denken bij 'zorgen' niet meteen expliciet aan kindermishandeling, maar wel aan de bredere context van problemen thuis. Zorgen hebben ze over verzuim, lage scores, ruzies thuis, verslavingsproblematiek of detentie van ouders, echtscheidingssituaties, opvoedingsproblemen, armoede. Met name op de onderzochte praktijkscholen nemen docenten complexe gezinssituaties waar, en die worden ook door een paar vmbo-docenten genoemd. Op de havo-vwo scholen noemt een handvol docenten hoge eisen van ouders aan leerlingen als bron van zorg: "Sommige ouders zijn echt teleurgesteld als het geen tien is en denk ik, ja daar maak ik me wel zorgen over." Deze docent associeert dit zelf echter niet meteen met kindermishandeling: "maar ja, dat is natuurlijk een andere categorie dan waar jij denk ik op doelt." Bij kindermishandeling ligt voor docenten, vooral op de havo-vwoscholen, eerder de associatie met "blauwe plekken" voor de hand. Zeven docenten noemen dit als signaal, zonder dat ze overigens aangeven dat ze dit signaal zelf ook geconstateerd hebben.

In actie

Luisteren naar leerlingen zelf is volgens docenten een belangrijke manier van signaleren, en tevens de eerste stap in het handelen, maar dit is niet altijd even makkelijk. Een vmbo docent stelt: "Het is vooral heel goed kijken en heel goed luisteren, want het is niet dat ze dit zelf zullen zeggen of zo." "Ze zullen mij nooit zomaar zeggen hoe slecht het thuis is, want een kind valt zijn ouder nooit aan", verwoordt een docent aan een praktijkschool. "Kijk, meestal is luisteren al heel belangrijk voor een kind. Meteen acties ondernemen vindt het kind zelf niet prettig", aldus een vmbo-docent. Docenten pogen dan het kind in ieder geval een veilige en prettige lesomgeving te bezorgen.

Ondertussen raadplegen ze collegae over de situatie. Op dit punt zijn grofweg een aantal trends in de interviews te onderscheiden. Op havo-vwo scholen noemen docenten allereerst de mentor en vervolgens teambespreking en soms de docentenkamer als plek om zorgen te bespreken met en te checken bij collega's. Op vmbo- en praktijkscholen lopen docenten eerst naar de zorgcoördinator of het zorgteam. Op praktijkscholen nemen docenten het minst vaak eerst contact op met de mentor van het kind, wat logisch lijkt gezien het feit dat op praktijkscholen de relatie van docenten met hun leerlingen sowieso al intensiever is dan op de andere schooltypen.

Contact met ouders is niet meteen waar alle docenten aan denken. Een enkele docent geeft aan dit gesprek te voeren, vaak samen met een zorgcoördinator. Een havo-vwo docent vertelt: "...wat dan ook wel lastig is om dan zo'n delicate situatie eeh goed te bespreken. Maar dan weten ze in ieder geval wie je bent en dat is soms al heel wat." Op een andere havo-vwoschool vertellen twee docenten dat betrekken van ouders bij alle ontwikkelingen van en rondom hun kind sowieso beleid is. Ook een vmbodocent geeft aan "soms naar huis" te bellen. En op twee praktijkscholen vertellen docenten dat kennismakingsafspraken met ouders of bij ouders thuis sowieso gemaakt worden. Is er dan iets bijzonders aan de hand, dan wordt de leerling toestemming gevraagd om speciaal hierover te bellen.

In de meeste gevallen wordt het contact met ouders overgelaten aan mentor en vooral zorgcoördinator. Docenten zien het als niet hun deskundigheid. Zij voelen zich bovendien vooral verantwoordelijk voor welbevinden en opvoeding in de klas en binnen de kaders van hun onderwijsstaak. Een vmbo-docent legt uit: "Dingen die mij opvallen die noteer en meld ik, meer kan ik er niet mee." Met de eigen mentorleerlingen voert deze docent meer persoonlijke gesprekken: "Hoe gaat het en waar loop je tegenaan. (...) Maar als je het hebt over zorg, dan is mijn rol echt beperkt." Een andere vmbodocent licht toe: "Ik zou nooit als ik zelf een vermoeden heb gelijk de ouders spreken. Ik zou het altijd bij de zorgcoördinator achterlaten. Je moet er voorzichtig mee zijn."

Als de zorgen bij de zorgcoördinator zijn neergelegd houdt het directe handelen van docenten op. Docenten zien hun rol en verantwoordelijkheid hierin als duidelijk begrensd door de vakinhoudelijke deskundigheid en de rol van zorgteam en zorgcoördinator. "Verder ben je een doorgeefluikje, de zorg pakt het verder op." Dat impliceert niet dat ook de betrokkenheid van de docent stopt. "Het is moeilijk om de dingen van buiten de school maar los te laten" zegt een docent van een praktijkschool.

Een docent van een andere praktijkschool zou wel eens meer willen doen: "Ik zou bij wijze van spreken de leerlingen graag eten willen geven, dat kan ook verwaarlozing zijn. Gebeurt stiekem ook wel eens hoor, maar voor ons is het in principe alleen signaleren en doorverwijzen." Docenten vinden het ook wel vervelend dat ze niet altijd zien wat er vervolgens voor een kind gedaan wordt. Een vmbodocent zou wel willen dat meer teruggekoppeld wordt naar een docent die in het digitale leerlingvolgsysteem melding van zorgen heeft gemaakt. In dit onderzoek werd met name door praktijk- en vmbo docenten gemeld dat het op hun school usance is om zo'n systeem niet alleen voor cijfers of huiswerk maar standaard ook voor bijzonderheden rond leerlingen te gebruiken, die dan door de zorgcoördinator gelezen en opgepakt worden. Op de onderzochte havo-vwo scholen is zulk gebruik minder gangbaar.

Welke knelpunten ervaren docenten?

De door docenten meest genoemde knelpunten zijn twijfel en tijdsdruk. De vijftien docenten die over twijfel praten, vertellen uitgebreid over hun dilemma's. Bepalen of iets als mishandeling gekenmerkt moet worden en dus gemeld moet worden vinden ze vooral lastig als ze zich niet direct kunnen identificeren met de opvoedcultuur en opvoedstijl van ouders. "Wij weten weleens van sommige kinderen, die geef je straf of er is iets aan de hand. Dan zeggen we achteraf 'die krijgt dadelijk thuis een klap'. Ja, dat weet je. En dan? Moet je dan die ouders gaan aanklagen?" merkt een docent van een praktijkschool op. "Als dat in jouw cultuur, als dat de manier is waarop jij thuis benaderd wordt dan, wie ben ik om daar iets van te zeggen?" Een havo-vwo docent verwoordt: "Als je dan toch ook van het kind terug hoort, m'n ouders waren niet blij met het cijfer, ze waren wéér niet blij met het cijfer, dan weet ik ook wel, dan zit daar niet een ouder die zegt: 'Goh, wat vervelend voor je dat je nou weer een 5 had'. Dan wordt dat met de harde aanpak opgelost, tuurlijk. Dat weet ik ook wel, maar hoe groot is dan het woord mishandeling? Weet je, daar zit ook nog zo'n grijs vlak, dat is lastig."

Een vmbo-docent brengt onder woorden dat het voor de kinderen zelf ook niet zo bijzonder lijkt: "De kinderen kijken er ook echt naar als hun eigen opvoeding tegenover de Hollandse opvoeding. Ze lachen bijvoorbeeld om het samen om zes uur aan tafel en het 'En Kees, hoe was jouw dag?'" Ook een praktijkschooldocent ervaart de moeilijkheid van het vinden van het juiste perspectief op de zaken, als de kinderen vertellen over opvoedgewoonten thuis: "Ze zeggen ook wel eens dat ze thuis geslagen worden als corrigerende tikken en daarvan weet ik nooit zo goed van wat is voor hen een tik? Ik heb naar mijn mening mijn kinderen nooit geslagen, maar als ze een keer naar hun kamer moesten en een tikje onder hun billen kregen. Ik heb dat nooit als slaan gezien. Dus ik vind dat moeilijk om in te schatten wat is nou ja.."

Gebrek aan ervaring beschouwen docenten ook als oorzaak van twijfel. "Je signaleert op je intuïtie eigenlijk, en op je ervaring", en die ervaring moet je opdoen. "Voor onervaren docenten kan het lastig zijn je mate van betrokkenheid bij het kind te bepalen, en je mate van afstand", weet een ervaren vmbo-docent. Dat wordt onderstreept door een junior vmbo-docent: "Vooral ook omdat ik nieuw ben weet ik niet of alles een signaal is of niet. Dan is het even navragen van is dit echt iets waar ik me zorgen om moet maken of zie ik nu spoken?" En bovendien, weet een ander: "Niemand is getraind op deze vaardigheden van signaleren en het gesprek aangaan. Tenzij het een zijinstromer is, maar in een docentenopleiding heb je dat niet."

Het kan ook gebeuren dat problemen van kinderen in de klas over het hoofd worden gezien. "Ik denk dat er ook echt best wel wat doorheen kan glippen, vooral bij kinderen die wat stiller zijn, of waar je minder snel contact mee hebt." Als docenten in een klas geen mentorrol hebben, de kinderen minder vaak zien, in hun hoofd druk zijn met hun vakdidactiek, wat tenslotte ook hun opdracht is, zijn alle voorwaarden er om weinig aandacht te kunnen hebben voor mogelijke sociaal-emotionele problemen van kinderen. Het overkomt een vmbo-docent wel eens "dat je tussendoor iets hoort van een leerling en niet even de tijd neemt om dat rustig te registreren." De tijd dringt altijd volgens een havo-vwodocent: "Een zorgcoördinator heeft meer tijd, terwijl de docent uit die klas van xx, met die ene die een laag cijfer haalde wat moet." En een vmbo-docent vindt het wel eens moeilijk "dat vakdocenten minder (...) tijd hebben om met een leerling uit te vogelen wat er nou aan de hand is dat het gedrag verklaart, en eerder hun toevlucht nemen of moeten nemen tot disciplinaire maatregelen als de gele kaart."

Een minderheid van de docenten op alle scholen zou best graag wat meer vaardigheden hebben in het voeren van gesprekken met leerlingen over heikle onderwerpen, "bepaalde gesprekstechnieken waardoor je dingen sneller op tafel kan krijgen." Tegelijkertijd vinden ze dat niet per se een taak voor elke docent.

Hoe functioneert de meldcode voor docenten?

Veertien docenten van de 27 zeggen of laten blijken de meldcode niet te kennen, voor tien andere docenten is de meldcode iets waarvan ze wel gehoord hebben, maar niet precies weten wat het inhoudt, en voor een deel ook het idee hebben dat kennis ervan alleen nodig is voor de zorgfunctionarissen op school. Voor hun is het meest essentieel dat ze weten waar ze moeten zijn met hun zorgen. "Ja goed, dat gaat allemaal via de zorgcoördinator. Ik weet wel wat het is, maar ik weet niet wanneer het toegepast wordt", vertelt een vmbo-docent. En een docent van een praktijkschool vindt: "Het voordeel van deze school is dat ik niet zo in de protocollen hoeft te duiken. Ik geef het aan en binnen vijftien minuten wordt het opgepakt door de zorgcoördinator die dan alle stappen doorneemt. "

De docenten die gevraagd werd naar hun ervaringen met ander beleid terzake op de school zeggen ongeveer te weten hoe de organisatie is ingericht en wat de afspraken zijn, wie wat met wie moet bespreken. Heel precies over protocollen of beleidsstukken wordt niemand. Van de tien docenten met wie over de instantie *Veilig Thuis* is gesproken gaven er twee blijk van herkenning. Ze kenden de organisatie, maar de ene zag geen toegevoegde waarde in de adviesrol van Veilig Thuis omdat de eigen vmbo-school veel deskundigheid in huis heeft, en de ander wist niet dat Veilig Thuis die adviesrol heeft.

Zorgcoördinatoren

Hoe geven zorgcoördinatoren vorm aan signaleren en handelen?

Zorgen

"Wij hebben het heel vaak over de thuissituatie van de kinderen hier", is het antwoord van een zorgcoördinator van een vmbo-school op de vraag van de interviewende student of er wel eens zorgen zijn over leerlingen. Een zorgcoördinator van een andere vmbo-school onderstreept dat: "Er zijn veel problemen op school met de concentratie, die voortkomen uit de thuissituatie." Zorgcoördinatoren van vmbo's noemen scheiding van ouders, een voor het gevoel van de zorgcoördinatoren toenemend aantal ouders met problematieken zoals middelenverslaving, "financieel krap en toch mee willen doen", opvoedingsonmacht. Ze expliciteren ook wat ze beschouwen als signalen van kindermishandeling: "Dat is dan niet altijd fysieke mishandeling... Gewoon gebrek aan aandacht... Juist dingen laten eten die een kind niet lekker vindt. Het kan heel ver gaan tot het kind negeren en dat soort dingen." "Er zijn ouders die willen zo ontzettend graag dat de kinderen het goed doen op school, dat ze de kinderen overvragen. En dat is ook een vorm van mishandeling."

De geïnterviewde zorgcoördinatoren van praktijkscholen zijn evenmin luchthartig over de leefomstandigheden van hun leerlingen. "Al mijn leerlingen zijn zorgleerlingen" zegt er een, en een ander "Zeker zestig procent (...) zijn zorgleerlingen. Niet omdat zij moeilijk lerend zijn (...) dat is gewoon zo, maar puur zorgen over de situatie waarin deze leerlingen leven."

Zorgcoördinatoren van havo-vwoscholen zijn terughoudender. Ook zij maken zich wel zorgen, maar over andersoortige problematiek. Hoogopgeleide ouders met drukke banen zijn volgens hen eerder geneigd de kinderen "een beetje aan hun lot over te laten." Echtscheiding van ouders wordt ook als oorzaak van problemen genoemd, of ouders die per se willen voorkomen dat hun kind met leer- of gedragsproblemen een diagnose, een "stempel" krijgt. Tegelijkertijd zien ze ook veel stabiele gezinssituaties. "Dus eigenlijk hebben wij relatief weinig leerlingen waarvan je echt denkt, van woow, daar gaat echt iets heel erg mis."

Behalve door de samenstelling van de populatie leerlingen kan dit verschil ook verklaard worden door de mogelijkheden tot signaleren op scholen. Een zorgcoördinator die zowel op een vmboschool als op een havo-vwoschool werkt, vertelt dat er op de vmboschool veel frequenter leerlingbesprekingen gehouden worden waardoor de sensitiviteit voor mogelijke problemen van leerlingen groter blijft. Als er minder besprekingen zijn "dan zijn er ook weinig contactmomenten met de mentoren en dan blijven er dingen liggen, dat kan niet anders."

Het zijn vooral mentoren van wie zorgcoördinatoren signalen door krijgen of zouden moeten krijgen. Zorgcoördinatoren die werken op een kleine school of vestiging, roemen de kleinschaligheid. Docenten weten hen makkelijk te vinden, en dat maakt zorgen eerder bespreekbaar. Ook leerlingen zelf of hun medeleerlingen stappen wel eens bij een zorgcoördinator naar binnen om hun verhaal te vertellen. Maar daarop willen zorgcoördinatoren zich niet alleen verlaten. Een zorgcoördinator van een havo-vwoschool vertelt dat tieners, anders dan jongere kinderen, lang niet altijd openheid van zaken willen geven, hun problemen eerder verborgen houden. Een zorgcoördinator van een vmboschool vermoedt dat vmboleerlingen meer "het hart op de tong" hebben dan havo/vwoleerlingen, en dat havo/vwo leerlingen vaker manieren vinden om er zelf mee om te gaan, zodat docenten of zorgcoördinatoren er minder zicht op krijgen. Een andere havo-vwo zorgcoördinator constateert dan ook dat er op de betreffende havo-vwoschool statistisch gezien meer leerlingen zouden moeten zijn die te maken hebben met huiselijk geweld, dan de school tot nu toe ziet. "Ja, hoe gaan we dat signaleren gewoon beter krijgen. Hoe gaan we ervoor zorgen dat er zo'n klimaat ontstaat waarbij dat dus veilig is om te melden."

In actie

Zorgcoördinatoren zijn het met docenten eens dat de belangrijkste verantwoordelijkheid van een docent is zorgen te bespreken, en ze bij het zorgteam neer te leggen. Dat gebeurt ook overal: "wanneer een leerling komt met een verontrustende boodschap dan wordt het altijd bij het supportteam gedropt. Dus die lijn zit erin, dat is geen probleem", aldus een zorgcoördinator op een havo-vwoschool. Op een vmboschool is er een workshop geweest voor docenten, die daarin geleerd hebben leerlingen nooit geheimhouding te beloven, maar helderheid te verschaffen over wat er met een verhaal gaat gebeuren.

Als zorgen eenmaal geëxpliciteerd zijn, en dus bij de zorgcoördinator bekend, wordt er op veel van de scholen eerst met ouders gepraat. Vooral de zorgcoördinatoren van praktijkscholen zijn hier heel gedecideerd over. "Twee dingen zijn standaard. Gesprek met de ouders en gesprek met de leerling", zegt er een, en een ander: "Het belangrijkste binnen deze school is onze manier van denken dat je nooit iets kan doen zonder ouders."

Ook de zorgcoördinatoren van vmboscholen vertellen overtuigd over deze gesprekken: "Gesprekken lopen echt niet makkelijk, maar als je eerlijk bent en je bent duidelijk, zo van ja ik vind echt dat het om het kind gaat en jullie moeten toch hulp krijgen want er gaat iets niet goed. Negen van de tien keer zeggen ze ja." En "Dat zijn best wel moeilijke gesprekken. Maar soms zijn ouders best ook opgelucht dat het ter sprake is gekomen. (...) Want ik heb tot nu toe niet echt dat er ouders zijn die gewoon voor de lol een beetje lopen te meppen, dat is eigenlijk nooit, eigenlijk altijd onmacht of iets dergelijks."

In de interviews met de zorgcoördinatoren van havo-vwoscholen is het gesprek met ouders minder duidelijk aan de orde gekomen. Van een school is bekend dat de mentor in eerste instantie degene is die in overleg treedt met ouders, maar niet duidelijk werd uit het interview of dat ook of juist voor situaties geldt waarin zorgen zijn over de thuissituatie van het kind.

Ondertussen voeren de zorgcoördinatoren consulterend overleg met allerlei partijen, zowel binnen de school als daarbuiten. Zorgcoördinatoren zien de rol van docenten als signalerend en meldend, en hun eigen rol als coördinerend. "Uiteindelijk moet je alleen maar zorgen dat de hulpvraag op de juiste plek terecht komt." "Ik kan alleen maar zorgen dat jeugdhulpverlening, in de breedste zin van het woord, en onderwijs, hetzelfde willen voor dat kind." En daar stuiten ze meteen op hun grootste ergernis.

Welke knelpunten ervaren zorgcoördinatoren?

Belangrijkste bron van ongenoegen en teleurstelling bij zorgcoördinatoren is de samenwerking met externe organisaties. Acht zorgcoördinatoren zijn hier uitdrukkelijk bezorgd over. "Onderwijs snapt Veilig Thuis niet en Veilig Thuis snapt denk ik niet altijd onderwijs", drukt een zorgcoördinator van een vmboschool het uit. Een andere vmbovestiging heeft al eens gesprekken gevoerd met Veilig Thuis over de kwaliteit van de samenwerking. Gesprekken die resulteerden in verbetering: een vaste contactpersoon voor de school maakte al veel verschil. Een ander vmbo is beslist ontevreden over de kwaliteit van de adviesgesprekken met Veilig Thuis. De standaardvragen die gesteld worden, bijvoorbeeld over of er al met ouders of het schoolmaatschappelijk werk gesproken is, getuigen naar de mening van de zorgcoördinator niet van inzicht in de rol en expertise van het zorgteam van een school. Een zorgcoördinator van weer een andere vmboschool vindt ook dat de rol van de school door medewerkers van Veilig thuis vanuit hun procedures en processen niet altijd adequaat gezien wordt. Als er geen hulpverlening meer is voor een gezin, om wat voor reden dan ook, is het ingewikkeld als vervolgens van de school gevraagd wordt om de zaak maar drie maanden in de gaten te houden. Ook het verstrekken van de informatie waar Veilig Thuis soms om vraagt wordt als precair ervaren. Namen van betrokken docenten blijken soms bij ouders terecht te zijn gekomen, en er is soms te weinig rust om weloverwogen te formuleren wat en hoe de school precies over een situatie rond een kind wil en kan vertellen. "Soms denk je van, heb ik dat wel zo handig gezegd?"

Dat de drie scholen met wie over de Verwijsindex is gesproken deze niet gebruiken, is vooral omdat ouders het niet graag hebben, zich gestigmatiseerd voelen.

Met het CJG zijn problematische ervaringen die geweten worden aan onder meer de werkdruk bij het CJG. "En dan zitten ze je aan te kijken met glazige ogen, nee, dat hebben we nooit geweten", zegt een zorgcoördinator van een havo-vwoschool. Het woord "slap" en de uitdrukking "pappen en nathouden" worden door een zorgcoördinator van een praktijkschool gebruikt aangaande de werkwijze van het CJG.

Een zorgcoördinator van een andere praktijkschool verklaart de samenwerkingsproblemen met behulp van de verschillende kerntaken van de organisaties. "Knelpunten zijn dat de jeugdhulpverlening een ander draaiboek heeft dan het onderwijs, en ook een andere doelstelling heeft, en daarom wil ik per se de mensen zien, omdat je met elkaar een afstemming kunt maken over wat het beste is, voor die leerling." Tegelijkertijd erkennen de zorgcoördinatoren de belangrijke rol van jeugdzorg. "De andere kant is ook dat die mensen naar eer en geweten met werkdruk hun werk doen, ze hebben de juiste intenties."

Als ander knelpunt wordt in drie van de negen interviews de behoefte aan meer deskundigheid benoemd. De zorgcoördinator van een havo-vwo school zou willen dat er op de school scherper gesignaleerd werd; en op twee vmboscholen vinden zorgcoördinatoren dat het mooi zou zijn als mentoren de te nemen stappen iets explicieter voor ogen zouden hebben, om te voorkomen dat ze signalen niet goed oppikken, of teveel zaken zelf willen oplossen, "sommige mentoren gaan daar heel ver in."

Hoe functioneert de meldcode voor zorgcoördinatoren?

Op de drie deelnemende havo-vwo-scholen wordt niet expliciet met de meldcode gewerkt volgens zorgcoördinatoren. Eén zorgcoördinator gaat hetzelfde schooljaar nog de training aandachtfunctionaris volgen om nog iets beter op de hoogte te zijn van de precies te volgen stappen. Een andere zorgcoördinator constateert lopende het interview dat het goed zou zijn om er binnenkort werk van te maken. Op deze school zijn volgens deze zorgcoördinator de procedures en de onderlinge verhoudingen wel heel duidelijk en open. Van de derde school geeft de zorgcoördinator aan dat ze zelf bepalen welke stappen ze willen volgen. Na het signaleren wordt er onderling besproken wat er is gezien, in de docentenvergadering wordt vervolgens gesproken over de te zetten volgende stap. Dat kan zijn met de ouders spreken. Als dat gesprek niet genoeg oplevert zullen ze advies vragen. "Ja we hebben toen de laatste keer gekozen voor Centrum Jeugd en Gezin. En eerder voor het AMK."

Zorgcoördinatoren van vmbo-scholen en praktijkscholen zijn zekerder van hun zaak als het gaat om de meldcode. "Ja, we zijn niet ineens heel anders gaan handelen sinds de meldcode er is. Wat de meldcode is dat deden we eigenlijk altijd al." Bijzondere verbeteringen heeft de code volgens hun dan ook niet opgeleverd binnen de school. Er is één uitzondering van een zorgcoördinator binnen het vmbo die de meldcode als protocol niet kon vinden binnen de school.

In geen enkel interview is kritiek op de meldcode als zodanig uitgesproken. Zorgcoördinatoren merken wel op dat ze eigen afwegingen maken met betrekking tot de stappen. "Soms ga ik veel sneller. Ik ga niet wachten totdat ik denk van nou gaat het wel heel erg. (...) Als een kind hier meldt dat er sprake is van met een jongen de kelder in gaan en daar seks hebben, dan ga ik met de ouders naar het ziekenhuis en dan geef ik ook gelijk aan om het gelijk te melden." Of juist andersom, een zorgcoördinator die denkt: "In wezen moet je nu melden, maar deze ouders, er zat dus al verschillende hulpverlening in het gezin. En al die hulpverlening wist het al. Ja, moet je dan als school gaan melden? Want je hebt met dat kind te maken en met die ouders te maken en je moet nog samen verder..."

Maar in het allerslechtste scenario gaat alle hulpverlening er weer uit en staat het nergens officieel geregistreerd.(...) we praten er wel met elkaar over. Wat hadden we nou moeten doen? Eigenlijk gaan we tegen de meldcode in.. kan dit nog?"

Opvattingen over de benodigde kennis bij docenten en leerlingen zelf lopen uiteen. Er is een vmboschool waarvan de zorgcoördinator het niet nodig vindt dat docenten de meldcode goed kennen, zolang ze maar weten waar ze de signalen moeten neerleggen. Er is ook een vmbo school waar zowel docenten als leerlingen elk hun eigen workshops hebben gevolgd over signalen, signaleren en hoe te handelen bij problemen in de thuissituatie van leerlingen.

Leidinggevend

Hoe geven leidinggevenden vorm aan signaleren en handelen?

Zorgen

Gevraagd naar hun zorgen over leerlingen benoemen leidinggevenden van de drie deelnemende havo-vwo scholen alle drie verwaarlozing van kinderen als zorgwekkend thema. "We hadden laatst een ouderavond over de vakkenpakketkeuzes voor de examenjaren en dan sprak ik een leerling die zegt: 'ja maar meneer u begrijpt toch wel, mijn ouders kunnen echt niet komen, want die hebben het gewoon veel te druk daarvoor, dat snapt u toch wel?' dat ik denk van, wauw, je zegt dit niet eens met enige gevoelens van, mijn ouders hebben geen tijd voor mij, voor jou is dit gewoon heel normaal." De vraag om voorbeelden van gevallen van mishandeling bij kinderen te benoemen levert veelal aarzeling op. "Ik heb hier nog nooit, ook niet bij monde van anderen, gehoord, zo van, eh, dat weet je nog niet maar dit of dat is er aan de hand. Wel dat mensen zich zorgen maken over kinderen die in een vechtscheiding zitten van de ouder, dat, dat wel. Maar om te zeggen kindermishandeling, of dat er gemept of geschopt wordt, nee, eigenlijk nooit. Maar goed het kan ook ander soort van kindermishandeling zijn hè?" Eén havo-vwoschool geeft aan toch wel zo'n twee keer per jaar de toevlucht te nemen tot de stappen van de meldcode. "Ja, het komt natuurlijk voor, zoals op iedere school. Eeh, ouders die gaan scheiden wat niet goed gaat, wat helaas ook tot aan eehh Veilig Thuis terecht komt en dergelijke. Dat je denkt van nou oké, daar moeten we toch even goed eeh, de lijnen gaan volgen."

Vmbo-leiders benoemen meer verschillende zorgen. Signaleren van kindermishandeling of huiselijk geweld staat voor hun niet op zichzelf. "Het heeft meer te maken in het kader van dat je als school probeert (..) op welk gebied dan ook signalen goed op te vangen", betoogt een directeur. En een andere directeur vertelt over de uitgebreide zorgstructuur op de school, waarbij niet alleen de docenten, maar ook de "gastheer" van de school, die de hele dag de kinderen opvangt in de aula, en de leden van het managementteam, die meedraaien als "pauzewacht", de kinderen in het oog willen houden. "En soms gebeurt het dan dat we een leerling binnen zien komen en denken dat ziet er niet goed uit. Dat we dat eventjes doorgeven aan de mentor of aan de zorg." Belangrijkste schakel zijn mentoren en vakdocenten die hun zorgen over problemen van leerlingen bij het zorgteam moeten brengen. Specifieke voorvallen van kinderen in situaties van mogelijke kindermishandeling of huiselijk geweld noemen echter ook deze leidinggevenden nauwelijks. "Uuhh, nou die situatie hebben we

eigenlijk nog niet echt gehad (...) We hebben eigenlijk ook nooit gehad dat we achteraf dachten van dit is niet... hier moeten we wat aan doen."

Op praktijkscholen bestempelen leidinggevenden, net als hun zorgcoördinatoren, zorgen over leerlingen als dagelijkse kost. "Dat begint al met gebroken gezinnen, slechte thuissituaties, kinderen die thuis geslagen worden. Armoede, multiproblematiek bij de leerlingen zelf vanwege die feiten. Dus uh, ja, gigantisch, maar dat is onze opdracht, daar werken we mee." De organisatie van deze scholen is erop gebouwd om een zo goed mogelijk vangnet voor kinderen in dergelijke situaties te vormen. Ook hier bekleden mentoren een sleutelpositie. "Die ziet de kinderen elke dag, heeft ze voor pak hem beet twintig uur per week in die klas. Heeft ook de contacten met ouders, doet de huisbezoeken, doet de gesprekken met ouders, praat met kinderen vanuit hun Individueel Ontwikkelings Plan."

Tegelijkertijd vertelt dezelfde directeur: "Maar laat zeggen we hebben alles in de gaten, vast niet. Vast niet." Dat kan komen doordat kinderen hun ouders beschermen, dat kinderen "bepaalde zaken afschermen omdat ze niet degene willen zijn die schade toebrengt aan het gezin. Als stiefvader heel vervelend of heeft losse handen of zuipt te veel, ze zullen niet zeggen ik heb een rotvader." Het bewustzijn dat er, ondanks uitgebreide inspanningen om kinderen echt te zien, gevallen tussen de mazen van het net door zouden kunnen glippen leeft bij meer schoolleiders. Een directeur van een vmbo-locatie vraagt het zich af: "Ik denk dat op zich dat het accent zorg bij ons op de locatie al vrij groot is. Dat wij heel veel weten over thuissituaties en achtergronden en dat soort zaken (...) Alleen het specifieke stukje kindermishandeling weet ik niet of dat altijd duidelijk genoeg naar voren komt bij ons." Dat kan te maken hebben met het feit dat de sensitiviteit van docenten uiteenloopt: "De prioriteit die het heeft bij mensen, of (iemand) er wel of niet mee te maken heeft gehad, of het eerder op de voorgrond komt of dat het nieuw voor je is." En een havo-vwo-directeur verwoordt: "...op een gegeven moment ga je dingen herkennen maar er zullen ook altijd dingen zijn waarvan je zegt: jeetje dat ik dat niet heb gezien of gevoeld of...ja." Ook ondanks het volgen van alle stappen uit de meldcode kan wel eens een niet pluis gevoel blijven hangen. "Dan denk ik, we hebben de meldcode gevolgd, we hebben, de signalen zijn weggegaan, we met ouders gesproken, die hebben alles ontkend. We zien nu geen nieuwe aanleiding meer tot... maar toch houd je altijd in je achterhoofd wat is daar nou gebeurd? Dat zijn wel eens momenten dat ik denk, ja, je hebt een meldcode, je doet het, maar ja.. het blijft soms nog wel, denk ik, er glippen dingen tussendoor."

Het soort signalen waarop volgens de schoolleiders gelet zou moeten worden om kindermishandeling of huiselijk geweld adequaat te signaleren is ook bij deze categorie geïnterviewden samen te vatten als: niet alleen de blauwe plekken, maar vooral ook opvallende veranderingen in gedrag.

In actie

Schoolleiders weten vooral veel over de organisatiestructuren die het handelen bij zorgen moeten vormgeven op hun school. Hun eigen rol is in de meeste gevallen iets afstandelijker. Een havo-vwo directeur vertelt: "Meestal loop ik terug naar mijn mentor, als ik al een observatie doe." Sommige leidinggevenden zijn onderdeel van structurele zorgoverleggen en leerlingbesprekingen, anderen worden alleen ingeseind als er een acute of anderszins bijzondere situatie speelt. Een enkele keer neemt een directeur deel aan een gesprek met ouders, bijvoorbeeld als de samenwerking met ouders moeizaam verloopt.

Welke knelpunten ervaren leidinggevenden?

"Wat ik vaak hoor," vertelt een vmbo-directeur "is de frustratie dat dingen niet lopen zoals wij willen dat het loopt in het belang van het kind." Schoolleiders vertellen vooral over de moeiten die hun zorgcoördinatoren soms ervaren in het samenwerken met Veilig Thuis. "In de gevallen waarin ze niks hebben gedaan vonden wij dat heel teleurstellend. Want het is natuurlijk niet zo dat bij het eerste signaal ze (= de zorgcoördinator) een melding gaat zitten doen. Dus wij vinden oprecht dat als wij in dit geval, als deze school dat doet dat er dan ook actie moet komen", bepleit een andere vmbo-directeur. En als kennelijk Veilig Thuis de procedure die de school volgde niet correct vindt, wat er dan naar het inzicht van deze directeur zou moeten gebeuren maar in de praktijk niet gebeurt "is dan dat je als meldpunt zegt ik ga met de school in gesprek om te kijken of je dat beter kunt krijgen." Een havo-vwo-directeur is over de samenwerking ambivalent: "Ja ik heb daar met geweldige mensen gewerkt en ik heb daar met mensen gewerkt die moest ik echt achter hun kont aanzitten omdat ze anders gewoon niets deden. En het vervelende (..) vind ik wel dat je soms met hun in discussie komt." Een directeur van een praktijkschool zegt: "Wij willen overal aan tafel, maar wel met het idee dat het op moet schieten." Dit leidt tot de wens om de hulpverlening meer binnen de school te hebben. Voor ouders is die dan gemakkelijker bereikbaar, waardoor de kans veel groter is dat ze er naartoe gaan. "Op het moment dat je het aan ouders zelf overlaat, dan zijn er altijd honderden redenen om niet te gaan", vindt een vmbo-directeur. Bovendien moet er overzichtelijker samengewerkt worden zodat hulp niet zo versnipperd raakt. "In alle gevallen moet er altijd één iemand leidend zijn in die dossiers", vindt een directeur van een andere vmbo-school.

Minder vaak genoemde knelpunten zijn twijfel aan eigen deskundigheid, werkdruk voor docenten en het ontbreken van meldplicht. De leidinggevenden die hun twijfels over deskundigheid uiten, refereren aan het feit dat de deskundigheid van docenten en schoolleiders vooral uit ervaring moet voortkomen. Ze hebben geen opleiding gevolgd die aandacht besteedt aan aanpak en preventie van kindermishandeling en huiselijk geweld, tenzij toevallig een extra master. Een directeur van een havo-vwo school vertelt: "we zien natuurlijk wel dat leerkrachten het wel heel spannend vinden en die gaan het uit de weg. En ja, ze zien wel iets.. en ze zeggen het misschien wel. Maar zodra je er echt wat mee gaat doen, oehh nou ja misschien nog maar even aankijken, misschien nog maar even dit, misschien nog even dat." En een leider van een vmbo-school merkt op: mentoren beheersen "ook wel stukjes gesprekstechnieken en gespreksvoering, maar of dat echt op dit onderwerp toegespitst is (...) niet specifiek denk ik." Op een van de onderzochte praktijkscholen ligt het anders. Daar heeft bijna elke docent een specialisatie gedaan volgens de directeur, en volgt het team bovendien bijscholingen. Aan de deskundigheid van de zorgcoördinatoren en andere specialisten wordt nergens getwijfeld.

De niet optimale deskundigheid van docenten is niet vanzelf reden om extra scholing te wensen. In een enkel geval juist zelfs niet. Een vmbo-directeur vindt dat de docenten niet overal mee belast kunnen en moeten worden. "Docenten moeten gewoon gesprekken kunnen voeren en doorverwijzen. Docent praat met een leerling over leerproblemen, gedragsproblemen en over kleine probleempjes thuis en op het moment dat het ingewikkeld wordt geef je het door aan mensen die ervoor geleerd hebben en daar deskundig in zijn." Dat heeft ook te maken met werkdruk. "Mensen op dit type scholen moeten gewoon heel hard werken." Deze directeur heeft ervaren dat het voeren van "veel gesprekken met kinderen en met ouders, met zorg" een belangrijk onderdeel uitmaakt van het werk, dit in tegenstelling tot het werken op havo-vwo scholen.

Eén directeur van zo'n havo-vwoschool memoreert dat op die school de samenwerking met ouders in gevallen van zorgen over leerlingen soms zo verzandt in gediscussieer en getouwtrek met juridisch onderlegde ouders dat het haast betreurenswaardig is dat er geen meldplicht is voor de school om debatten over wel of niet melden mee af te sluiten. "Ik zou het soms wel eens heerlijk vinden mezelf te kunnen verschuilen achter een plicht."

Hoe functioneert de meldcode voor leidinggevenden?

Uit de gesprekken met schoolleiders rijst niet precies hetzelfde beeld van hoe er op de scholen gewerkt wordt met de meldcode als uit de gesprekken met hun zorgcoördinatoren. Er is één schoolleider van een havo-vwo-school die goed op de hoogte is van de meldcode en vertelt hoe er in het zorgteam mee gewerkt wordt, en ook vertelt over te zetten stappen, terwijl de zorgcoördinator van die school er iets minder van op de hoogte zegt te zijn, maar zich dan ook voorgenomen heeft binnenkort de training aandachtsfunctionaris te gaan volgen. Op de meeste andere scholen is juist de zorgcoördinator iets beter op de hoogte van de ins en outs van de meldcode dan de leidinggevende. "De zorgcoördinatoren kunnen jullie dat precies vertellen maar vraag mij niet om het op te leveren", zegt een directeur van een vmbo-school. Drie schoolleiders geven aan zelf niet of nauwelijks op de hoogte te zijn van de meldcode. Zo lijkt het uit de interviews met de schoolleiders alsof er op de scholen minder gewerkt wordt met de meldcode dan je zou vermoeden op basis van de interviews met zorgcoördinatoren.

Voor de schoolleiders van de onderzochte praktijkscholen spreekt het werken met de meldcode vanzelf. Het werken ermee ligt weliswaar niet bij hen, maar bij het zorgteam; maar dat de meldcode functioneert, staat voor hen buiten kijf.

Inhoudelijke kennis van de meldcode vinden schoolleiders voor zichzelf vaak geen prioriteit, dat is immers geborgd bij de zorgmedewerkers. En hetzelfde geldt naar hun idee eigenlijk voor docenten. "Nee, ik denk niet dat als je nu vier docenten uit de school gaat interviewen, dat zij dat stappenplan zomaar uit hun hoofd kunnen benoemen. Dat vind ik ook niet van belang" stelt een vmbo-directeur. En een schoolleider van een andere vmbo-school: "Docenten kennen die meldcode van de personeel gids waar het in staat, maar die kennen het niet helemaal en er zijn maar twee mensen op school die het mogen doen en dat zijn de zorgcoördinatoren." Ook een directeur van een praktijkschool, waar intensief met de meldcode gewerkt wordt, meent dat de kennis voor docenten van minder belang is: als de lijnen naar de zorg maar kort genoeg zijn, dan komen de signalen wel daar terecht waar ze terecht moeten komen. Er is één schoolleider van een vmbo-school die wel de hoop uitspreekt dat in ieder geval mentoren enige kennis van de meldcode hebben. Het valt onder hun taakomschrijving, het maakt onderdeel uit van de inwerkprocedure en de code is via het intranet van de school te raadplegen. En de schoolleider van de havo-vwoschool die zelf erg enthousiast is over de meldcode ziet ruimte voor verbetering op dit punt: "De meldcode is in het VO nog echt onbekend, dus dat is heel belangrijk dat die daar gewoon goed gepresenteerd gaat worden, en dat mentoren daarin ook gepositioneerd worden als sleutelfiguur."

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

Conclusies en discussie

Signaleren

De zorgen van professionals in het Haags Voortgezet Onderwijs over mogelijke situaties van kindermishandeling bij hun leerlingen thuis lopen uiteen per schooltype. Op praktijkscholen en vmboscholen vertellen werkers dat ze te maken hebben met een grote proportie leerlingen uit complexe gezinssituaties. Situaties van mogelijke mishandeling en verwaarlozing van kinderen zijn naar hun idee vaak onderdeel of gevolg van levensmoeilijkheden van ouders, zoals armoede, criminaliteit of verslaving, echtscheiding of opvoedingsonmacht. Signaleren van mogelijke kindermishandeling of verwaarlozing vinden zij dan ook geen geïsoleerd fenomeen, maar onderdeel van het monitoren van ontwikkeling en welzijn van het kind in brede zin.

Op de onderzochte havo-vwoscholen is het beeld anders. Men is daar ook ongerust over leerlingen wier ouders zo bezig zijn met eigen besognes dat kindermishandeling en verwaarlozing op de loer liggen. Maar het zijn andere besognes die benoemd worden: de eigen carrière, vechtscheiding en te hoge eisen aan de prestaties van kinderen zijn de risicovolle omstandigheden die zij voor sommige van hun leerlingen zien. Ze zien echter veel minder vaak zulke risico's dan hun collega's op vmbo- en praktijkscholen.

De manier waarop docenten signaleren is op basis van hun ervaring en intuïtie. Ze noemen, naast de obligate blauwe plekken, gedragsverandering bij een leerling als belangrijk signaal. Enkele docenten doen uitspraken op basis waarvan men zou kunnen vermoeden dat kennis en handelingsbekwaamheid van docenten inzake vormen, symptomen en gevolgen van mishandeling daadwerkelijk beperkter zijn dan die van zorgcoördinatoren. Zoals de uitspraak over probleemgedrag dat eerder als klacht dan als zorg benoemd zou worden, de uitspraak dat docenten soms ontijdig hun toevlucht nemen tot disciplinerende maatregelen, of de uitspraak over hoge eisen van ouders waarbij de docent veronderstelde dat dat niet onder mishandeling valt. Anderzijds benoemen sommige docenten ook signalen van vormen van mishandeling in de volle breedte van het begrip. Specifieke kennis over signalen van kindermishandeling en verwaarlozing hebben docenten niet meegekregen. Ze realiseren zich dan ook dat ze wellicht niet alles zien. Een gevaar dat hun leidinggevenden onderstrepen.

Over daadwerkelijk voorkomen van gevallen van kindermishandeling valt in dit onderzoek geen gefundeerde uitspraak te doen. Sommige studenten hebben in de interviews hiernaar doorgevraagd, andere niet. De uitspraken van respondenten zijn soms heel casusspecifiek, soms dermate algemeen dat niet te achterhalen is of ze gebaseerd zijn op een enkel incident, op een reeks aan ervaringen, of op een opvatting over hoe er in voorkomende gevallen zou moeten worden gehandeld. Evenmin valt dus een geldige uitspraak te doen over de vragen of op de ene school meer kinderen zijn die met mishandeling te maken krijgen dan op de andere, en of op de ene school docenten gevallen van mishandeling beter onderkennen dan op de andere.

Gezien het feit dat er op de havo-vwo scholen over veel minder leerlingen zorgen zijn, verdient het aanbeveling nader naar dat signaleren te kijken. De gemiddeld lagere sociaal economische status van ouders van leerlingen uit vmbo en praktijkonderwijs is een belangrijke risicofactor voor mishandeling. Die andere achtergrond van de leerlingen zou kunnen verklaren dat het op een havo-vwoschool minder voorkomt. Maar de resultaten uit dit onderzoek laten ook de mogelijkheid open dat professionals op havo-vwo scholen minder sensitief zijn voor signalen van mishandeling en verwaarlozing, doordat ze leerlingen hebben die niet overduidelijk in risicosituaties leven. Daardoor doen de zorgprofessionals op de havo-vwoschool andere ervaring op dan zorgcoördinatoren op vmbo- en praktijkscholen. Doordat bovendien het type leerling en het type onderwijs een minder intensieve en openhartige relatie tussen docent en leerling met zich mee brengen en er mogelijk minder leerlingbesprekingen zijn, zouden situaties van verwaarlozing of mishandeling misschien minder gemakkelijk aan het licht kunnen komen. Wellicht vergt signaleren op het ene schooltype iets anders aan vaardigheden en inzichten dan op het andere.

Handelen

Zodra docenten zich zorgen maken om een leerling gaan ze proberen goed naar het kind te luisteren en te kijken. Ze raadplegen daarnaast collega's over hun zorgen. Op de onderzochte havo-vwo scholen gebeurt dit meer informeel, bijvoorbeeld bij een mentor of in de docentenkamer, voordat er melding van de zorgen wordt gemaakt bij een zorgteam. Op de vmbo- en praktijkscholen vertellen docenten dat ze hun zorgen meteen bij de zorgcoördinator brengen. Het melden van de mogelijke problemen rond een kind bij de zorgcoördinator wordt gezien als de belangrijkste verantwoordelijkheid van de docenten. De zorgcoördinatoren hebben de deskundigheid in huis om met de problemen aan de slag te gaan, en dragen ook die verantwoordelijkheid. De docenten nadrukkelijk niet.

Vanuit het zorgteam wordt, zo melden vmbo- en praktijkscholen, eerst contact met de ouders gezocht. Dat moet zo, dat gebeurt zo, en dat werkt ook goed, zo is de overtuiging op de scholen. Op basis daarvan kunnen zorgcoördinatoren op zoek naar goede hulp voor ouders en kinderen. Af en toe gaan mentoren zelf in gesprek met ouders, vaak niet. De interviews op de havo-vwoscholen gaven weinig duidelijkheid over het contact met ouders in situaties van zorgen over leerlingen. De algemene samenwerking met ouders wordt op de verschillende schooltypes verschillend vormgegeven, op praktijkscholen is het contact met ouders het intensiefst, op havo-vwoscholen het minst intensief.

De wijze waarop in situaties van zorgen over mishandeling het contact met ouders wordt vormgegeven kan niet los gezien worden van het reguliere contact tussen school en ouders. Het is daarom nuttig in verder onderzoek de samenwerkingsrelaties tussen ouders en school in kaart te brengen, en te zoeken naar manieren die voor iedere specifieke school met de specifieke ouder- en leerling populatie zoveel mogelijk partnerschap opleveren. Dat partnerschap kan in situaties van zorgen rond leerlingen een fundament zijn waarop het bespreekbaar maken van zorgen en het samen zoeken naar oplossingen gebouwd kan worden, en lijkt op sommige scholen uit dit onderzoek al zo te functioneren.

Knelpunten

Voor leidinggevend en zorgcoördinatoren is het belangrijkste knelpunt bij het adequaat handelen in gevallen van vermoede kindermishandeling de samenwerking met externe instanties. Er heerst teleurstelling over de werkwijze van Veilig Thuis. Schoolfunctionarissen wijten dat aan wederzijds

gebrek aan begrip van elkaars professionele perspectief en werkwijze. Versnippering en gebrek aan centrale regie in specifieke casussen dragen bovendien niet bij aan daadkracht rond een kind dat niet veilig is, zo redeneert men.

Exploratie van mogelijke initiatieven tot nauwere samenwerking en duidelijke regie is raadzaam. Gaan scholen immers Veilig Thuis minder raadplegen, dan vermindert het zicht op veiligheid dat Veilig Thuis zich kan vormen en hebben scholen minder toegang tot specifieke deskundigheid.

Leidinggevend benoemen verder een gemis aan specifieke kennis en vooropleiding aangaande kindermishandeling en –verwaarlozing. Docenten ervaren datzelfde gemis. Dat zij signaleren op basis van –soms weinig– ervaring en van intuïtie leidt voor hen wel eens tot onzekerheid. Naarmate de ervaring toeneemt, verkleint die onzekerheid. Twijfel blijft echter een rol spelen. Docenten zijn niet overtuigd dat ze hun eigen normen omtrent het omgaan met kinderen als universeel moeten beschouwen; ze vragen zich af of hun twijfels over de opvoedstrategieën van sommige ouders meteen moeten leiden tot het etiketteren van situaties als kindermishandeling. Werkdruk leidt er hierbij soms toe dat tijd voor reflectie of diepgaander gesprek niet genomen wordt. Zorgcoördinatoren gaven in de interviews duidelijk blijk van meer kennis over symptomen en vormen van mishandeling.

Bijscholing wordt niet in eerste instantie gewenst. Zowel leidinggevend als zorgcoördinatoren en docenten geloven niet allemaal dat deskundigheidsbevordering op dit specifieke gebied is wat ze het meest nodig hebben. De kennis moet in de school aanwezig zijn, maar niet per se bij iedere docent. Er is incidenteel enthousiasme bij docenten of schoolleiders voor bijscholing als het gaat om het herkennen van signalen en de stappen uit de meldcode. Anderzijds is er ook de wens van schoolleiders om hun docenten te beschermen tegen teveel werk.

Nader onderzoek naar het signaleren op verschillende schooltypen, zoals hierboven gesuggereerd, zou ook specifiek inzicht kunnen bieden in wat voor vorm van deskundigheidsbevordering specifieke functionarissen op specifieke schooltypen al dan niet nodig hebben. Een training meldcode of een cursus over signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld is misschien op de ene school gepast terwijl een andere school meer heeft aan een reflexief gesprek over de eigen kijk op opvoedingsstijlen en situaties van kindermishandeling, en de rol van de school hierbij, het gesprek over de zogenoemde ‘veldnormen’. En weer een andere school zou misschien mentoren willen scholen in het opbouwen van partnerschap met ouders. Onderzoek naar de mogelijkheden van maatwerk, -vraaggerichte en voor de specifieke school adequate bijscholing-, lijkt aangewezen.

Meldcode

Het overgrote deel van de geïnterviewde docenten kent de meldcode niet of slechts van horen zeggen. Hun leidinggevend leggen hier ook geen prioriteit, niet voor zichzelf, en niet voor hun docenten. Zolang hun zorgcoördinatoren maar goed op de hoogte zijn. Zorgcoördinatoren kennen de meldcode, maar werken er niet allemaal even expliciet mee. Ze hebben zo hun organisatorische systematieken. De stappen die ze zetten komen voort uit de schooleigen ondersteuningsroute, waar de meldcode meestal in past.

Van moeilijkheden met het werken met de stappen van de meldcode wordt in een paar interviews melding gemaakt. De afweging om al dan niet te melden kan soms ingewikkeld zijn. Bijvoorbeeld omdat de samenwerking met het betreffende gezin op het spel staat. Niet melden komt voor, maar er heerst ook vrees voor de mogelijke situatie dat zorgen terugkeren of reeds ingeschakelde hulpverlening niet genoeg oplevert en er dan geen eerdere melding is gedaan.

Om preciezer te weten hoe de meldcode op scholen in de eigen ondersteuningsroute is ingepast, in hoeverre dat wrijving oplevert, en welke dilemma's zorgcoördinatoren bij het nemen van de verschillende stappen ervaren, zou diepgaander onderzoek moeten plaatsvinden. Ook de aanstaande aanscherping van de meldcode geeft hier aanleiding toe. Wat voor professionals in die meldcode werkt en te verbeteren valt is in de hier gehouden interviews slechts oppervlakkig aan de orde gekomen.

Kortom: De GGD en de meldcode op VO-scholen

Dit onderzoek is uitgevoerd om de GGD Haaglanden zicht te geven op kansen en aandachtspunten aangaande het bevorderen van het gebruik van de meldcode op VO-scholen in de regio Haaglanden. Kritiek op de meldcode als zodanig werd in dit onderzoek niet gehoord. De bekendheid van de meldcode onder de geïnterviewde docenten is uiterst gering. Zorgcoördinatoren en leidinggevenden benoemden mitsen en maren bij het werken met de meldcode. Spiegeling van de ervaringen van de respondenten aan de literatuur levert een aantal thema's op die aandachtspunt en kans tegelijkertijd zijn voor de GGD:

- Kennis en vaardigheden benodigd om adequaat te signaleren zouden kunnen divergeren tussen schooltypes, vanwege de uiteenlopende achtergronden en thuissituaties van leerlingen en vanwege het verschillende pedagogisch en didactisch karakter van de onderwijssituaties en de docent-leerling relatie.
- De manier waarop de onderscheidene stappen uit de meldcode VO binnen de eigen ondersteuningsroute van scholen functioneren of nog stagneren zou ook uiteenlopend kunnen zijn.
- Zorgcoördinatoren en leidinggevenden willen graag hun samenwerking met Veilig Thuis en hulpverlenende instanties verbeterd zien.
- Voor het stevig laten wortelen van de meldcode VO in de dagelijkse schoolpraktijk is het profijtelijk als partnerschap met ouders op scholen solide vormgegeven wordt.
- Voor scholen is reflectie wenselijk op de eigen veldnormen en op opvattingen over de noodzaak van bekendheid met de meldcode onder alle schoolpersoneel.

Deze aandachtspunten lenen zich voor gesprek met scholen, als startpunt voor maatwerk in deskundigheidsbevordering. Het maken van keuzes hierin wordt mogelijk door samen met scholen te komen tot een heldere articulatie van de tot nog toe veelal impliciete vraag.

LITERATUUR

Literatuur

- Alink, L., IJzendoorn, R. van, Bakermans-Kranenburg, M., Pannebakker, F. & Euser, S. (2011) *Kindermishandeling in Nederland anno 2010. De tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)* Leiden: Universiteit Leiden/TNO. Geraadpleegd op 10 april 2017 van <http://media.leidenuniv.nl/legacy/rapportnpm-2010-screen.pdf>
- Augeo (z.d.) *Trauma-sensitief werken*. Geraadpleegd op 27 november 2017 van <https://www.augeo.nl/nl-nl/thema/trauma-sensitief-werken/waarom-dit-thema/>
- Augeo, Movisie en NJI (2017) *Basisdocument Het afwegingskader in de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Den Haag: Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 14 november 2017 van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/richtlijnen/2017/07/28/afwegingskader-in-de-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling>
- Baker, J. A., Grant, S., & Morlock, L. (2008) The teacher-student relationship as a developmental context for children with internalizing or externalizing behavior problems. *School Psychology Quarterly*, 23, (1), 3–15. Geraadpleegd op 13 september 2017 van https://www.researchgate.net/publication/232450509_The_Teacher-Student_Relationship_As_a_Developmental_Context_for_Children_With_Internalizing_or_Externalizing_Behavior_Problems
- Doeven, I. (2008) *Meldcodes kindermishandeling. Beschikking, waardering, gebruik en scholing*. Amsterdam: Veldkamp i.o.v. ministerie van Jeugd en Gezin. Geraadpleegd op 27 november 2017 van <http://www.veldkamp.net/MasterPages/Veldkamp/Downloads/P4773%20Definitieve%20rapportage%20onderzoek%20meldcodes%20kindermishandeling.pdf>
- Gemeente Rotterdam (2017) *Stimulering meldcode. Onderzoek naar het gebruik van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling in Rotterdam*. Rotterdam: Onderzoek en Business Intelligence, gemeente Rotterdam. Geraadpleegd op 27 november 2017 van <https://rotterdam.buurtmonitor.nl/document/Stimulering-meldcode/342>
- Geurts, E. (Z.D.) *Lange termijn gevolgen van kindermishandeling*. Augeo: TKM. Geraadpleegd op 13 september 2017 van http://www.augeomagazine.nl/nl/magazine/4928/717834/gevolgen_kindermishandeling.html
- Gezondheidsraad (2011) *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*. Den Haag: Gezondheidsraad. Geraadpleegd op 13 september 2017 van <https://www.gezondheidsraad.nl/sites/default/files/201111kindermishandeling.pdf>
- Kenny, M.C. (2001) Child Abuse Reporting: Teachers' Perceived Deterrents. *Child Abuse & Neglect*, 25, 81–92. Geraadpleegd op 13 september 2017 van https://www.researchgate.net/publication/12116180_Child_abuse_reporting_Teachers%27_perceived_deterrents
- Kenny, M.C. (2004) Teachers' Attitudes Toward and Knowledge of Child Maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28, 1311–1319. Geraadpleegd op 13 september 2017 van https://www.researchgate.net/publication/8121840_Teachers%27_Attitude_and_Knowledge_of_Child_Maltreatment
- Leyen, E.A., Stelk, G.C.P. & Isaac, M. (2015) *De effectiviteit van de meldcode kindermishandeling in de kinderopvang Een verkennend kwalitatief onderzoek naar het gebruik van de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld in de kinderopvang regio Amsterdam*. Amsterdam: GGD. Geraadpleegd op 13 september 2017 van <https://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/aanpak/de-effectiviteit-van-de-meldcode-kindermishandeling-in-de-kinderopvang>

- Lünneman, K. & Pels, T. (2013) *Van generatie op generatie. Een literatuurstudie naar het doorbreken van geweld en de rol van opvoeding*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Geraadpleegd op 6 november 2017 van <https://www.huiselijkgeweld.nl/publicaties/handboeken/van-generatie-op-generatie>
- McKenzie, M.J., Kotch, J.B., Lee, L-CH., Augsburg, A. & Hutto, N. (2011) A Cumulative Ecological-Transactional Risk Model of Child Maltreatment and Behavioral Outcomes: Reconceptualizing Early Maltreatment Report as Risk Factor. *Children and Youth Services Review*. 37, 2392-2398. Geraadpleegd op 10 april 2017 van <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S019074091100332X>
- Institute of Medicine and National Research Council (2014) *New Directions in Child Abuse and Neglect Research*. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/18331>. Geraadpleegd op 13 september 2017 van <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK195987/>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en cultuur (2016) *Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Geraadpleegd op 01 mei 2017 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/01/09/basismodel-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling>
- Nederlands Jeugdinstituut (2016) *Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling in het Voortgezet Onderwijs*. Geraadpleegd op 01 mei 2017 van <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Meldcode-Huiselijk-Geweld-en-Kindermishandeling-VO.pdf>
- NJI (z.d) *In gesprek met kind en ouders. Houding, uitgangspunten en het belang van partnerschap* Geraadpleegd op 6 november 2017 van <https://www.nji.nl/nl/Aanpak/In-gesprek-met-kind-en-ouders/Houding-en-uitgangspunten-het-belang-van-partnerschap>
- Pons, A.G.A., Lie, T., Jong, M.M. de, Heuvel, A. van den, Pons, K.F. & Kleinjan, M.M. (2015). *Rapportage quickscan meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Den Haag: BMC Onderzoek. Geraadpleegd op 17 september 2017 van <https://www.huiselijkgeweld.nl/feiten/landelijk/rapportage-quickscan-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling>
- Prins, D., Wienke, D. & Rooijen, K. van (2013) *Ouderbetrokkenheid in het Onderwijs*. Utrecht: NJI. Geraadpleegd op 6 november van <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Ouderbetrokkenheid-in-het-onderwijs.pdf>
- Rijksoverheid (z.d.) *Wat is kindermishandeling*. Geraadpleegd op 28 november 2017 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kindermishandeling/wat-kindermishandeling-is>
- Rooijen, K. van, Bartelink, C., Berg, T. (2013) *Risicofactoren en beschermende factoren voor kindermishandeling*. Utrecht: NJI. Geraadpleegd op 6 november 2017 van <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Risicofactoren-kindermishandeling.pdf>
- Schellingerhout, R. & Ramakers, C. (2016) *Scholierenonderzoek kindermishandeling 2016*. Nijmegen: ITS. Geraadpleegd op 11 december van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/03/31/scholierenonderzoek-kindermishandeling-2016>
- Smit, F., Sluiter, R. & Driessen, G. (2006) *Literatuurstudie ouderbetrokkenheid in internationaal perspectief*. Nijmegen: ITS – Radboud Universiteit. Geraadpleegd op 6 november 2017 van [http://www.swpbs.nl/files/140/literatuurstudie_ouderbetrokkenheid_internationaal1\[1\].pdf](http://www.swpbs.nl/files/140/literatuurstudie_ouderbetrokkenheid_internationaal1[1].pdf)
- Sprokkereef, J.-D. (2016) *Aanscherping en verbetering Meldcode en werkwijze Veilig Thuis*. Geraadpleegd op 6 november 2017 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/10/03/aanscherping-en-verbetering-meldcode-en-werkwijze-veilig-thuis>
- Staatsblad, 2013, *Wet van 14 maart 2013 tot wijziging van diverse wetten in verband met de invoering*

van de verplichting voor bepaalde instanties waar professionals werken en voor bepaalde zelfstandige professionals om te beschikken over een meldcode voor huiselijk geweld en kindermishandeling en de kennis en het gebruik daarvan te bevorderen, onderscheidenlijk die meldcode te hanteren (verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling). Geraadpleegd op 07 april 2017 van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2013-142.html>

Staatsblad, 2014, *Wet van 1 maart 2014 inzake regels over de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen (Jeugdwet)*. Geraadpleegd op 10 april 2017 van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2014-105.html>

Verwijs, R., Lünneke, K., Tierolf, B. & Smit, W. (2012) *Evaluatie van de Rotterdamse meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut. Geraadpleegd op 27 november 2017 van http://www.verwey-jonker.nl/doc/vitaliteit/Evaluatie_van_de_Rotterdamse_meldcode_Huiselijk_Geweld_en_Kindermishandeling_web_7132.pdf

Veugelers, W. & Derriks, M. (2012) *Positieve emoties van de docent. Bronnen van emoties in het lesgeven*. Amsterdam: Department of Child Development and Education, i.s.m. Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam. Geraadpleegd op 13 september 2017 van <https://dare.uva.nl/search?identifier=7fdbeb43-22d6-4b92-ad68-24f6b2d1b7fa>

Waller, R. J. (2006) *Fostering Child and Adolescent Mental Health in the Classroom*. Thousand Oaks : SAGE Publications

BIJLAGEN

Bijlage 1

Interviewleidraad

Interviewvragen onderzoek GGD minor Jeugdhulp 2

Basisvragen

thema	management	werknemer met zorgtaak	docenten
inleiding	Introductie van jezelf, het onderzoek, wat gebeurt er met de resultaten, over welke thema's gaat het interview, mag je het opnemen, dank voor het meewerken, heeft de respondent nog vragen.	Introductie van jezelf, het onderzoek, wat gebeurt er met de resultaten, over welke thema's gaat het interview, mag je het opnemen, dank voor het meewerken, heeft de respondent nog vragen.	Introductie van jezelf, het onderzoek, wat gebeurt er met de resultaten, over welke thema's gaat het interview, mag je het opnemen, dank voor het meewerken, heeft de respondent nog vragen.
zorgen over leerlingen	Maakt u zich wel eens zorgen over een leerling in zijn of haar thuissituatie? Waar gaan die zorgen over? Wat doet u dan? (vraag door op de zorgen over vermoedens van mishandeling, dat is inclusief emotionele mishandeling of verwaarlozing; vraag naar anonieme voorbeelden) (Naar Leyen et al. 2015) Als er volgens de geïnterviewde nooit of vrijwel nooit sprake is van mishandeling bij leerlingen, of de geïnterviewde heeft het nooit meegemaakt verschuif je focus voor dit thema dan naar kennis van signaleren. Gebruik vragen als: Gelukkig dat u dit niet vaak meemaakt. Heeft u enig idee waaraan je bij een leerling kunt zien of er sprake van zijn van mishandeling van dit kind? Wat zijn de symptomen of signalen waarop je moet letten? Wanneer zou u alarm slaan? Wat zou u dan moeten doen? En zo kun je verder naar de volgende thema's.	Maakt u zich wel eens zorgen over een leerling in zijn of haar thuissituatie? Waar gaan die zorgen over? Wat doet u dan? (vraag door op zorgen over vermoedens van mishandeling, dat is inclusief emotionele mishandeling of verwaarlozing; vraag naar anonieme voorbeelden) Als er volgens de geïnterviewde nooit of vrijwel nooit sprake is van mishandeling bij leerlingen, of de geïnterviewde heeft het nooit meegemaakt verschuif je focus voor dit thema dan naar kennis van signaleren. Gebruik vragen als: Gelukkig dat u dit niet vaak meemaakt. Heeft u enig idee waaraan je bij een leerling kunt zien of er sprake van zijn van mishandeling van dit kind? Wat zijn de symptomen of signalen waarop je moet letten? Wanneer zou u alarm slaan? Wat zou u dan moeten doen? En zo kun je verder naar de volgende thema's.	Maakt u zich wel eens zorgen over een leerling in zijn of haar thuissituatie? Waar gaan die zorgen over? Wat doet u dan? (vraag door op zorgen over vermoedens van mishandeling, dat is inclusief emotionele mishandeling of verwaarlozing; vraag naar anonieme voorbeelden) Als er volgens de geïnterviewde nooit of vrijwel nooit sprake is van mishandeling bij leerlingen, of de geïnterviewde heeft het nooit meegemaakt verschuif je focus voor dit thema dan naar kennis van signalen. Gebruik vragen als: Gelukkig dat u dit niet vaak meemaakt. Heeft u enig idee waaraan je bij een leerling kunt zien of er sprake van zijn van mishandeling van dit kind? Wat zijn de symptomen of signalen waarop je moet letten? Wanneer zou u alarm slaan? Wat zou u dan moeten doen? En zo kun je verder naar de volgende thema's.

Eigen rol	Welke rol heeft u naar uw idee op het moment dat u vermoedt dat er niet goed voor een leerling gezorgd wordt, als er bijvoorbeeld verwaarlozing of geweld plaatsvindt? Is die rol goed te vervullen? Wat zijn de moeilijkheden voor u in zo'n situatie?	Welke rol heeft u naar uw idee op het moment dat u vermoedt dat er niet goed voor een leerling gezorgd wordt, als er bijvoorbeeld verwaarlozing of geweld plaatsvindt? Is die rol goed te vervullen? Wat zijn de moeilijkheden voor u in zo'n situatie?	Welke rol heeft u naar uw idee op het moment dat u vermoedt dat er niet goed voor een leerling gezorgd wordt, bijvoorbeeld verwaarlozing of geweld plaatsvindt? Is die rol goed te vervullen? Wat zijn de moeilijkheden voor u in zo'n situatie? Hebt u hierover in uw opleiding tot docent les gehad?
Samenwerking	Welke rol hebben andere betrokkenen naar uw idee? (als de persoon ouders en kinderen zelf niet benoemt, vraag hier dan naar)	Welke rol hebben andere betrokkenen naar uw idee? (als de persoon ouders en kinderen niet benoemt, vraag hier dan naar)	Welke rol hebben andere betrokkenen naar uw idee? (als de persoon ouders en kinderen niet benoemt, vraag hier dan naar)
Beleid en meldcode	Kunt u ons vertellen hoe het beleid van deze school is op dit punt? (vraag door of je daar iets van te lezen kunt krijgen) Wat betreft de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, hoe wordt die gebruikt op deze school? Welke knelpunten ervaart u rondom het werken met zo'n code? Welke verbeteringen ziet u sinds het invoeren van de meldcode?	Kunt u ons vertellen hoe het beleid van deze school is op dit punt? (vraag door of je daar iets van te lezen kunt krijgen) Wat betreft de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, hoe wordt die gebruikt op deze school? Welke knelpunten ervaart u rondom het werken met zo'n code? Welke verbeteringen ziet u sinds de invoering van de meldcode?	Kunt u ons vertellen hoe het beleid van deze school is op dit punt? Wat betreft de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, werkt u daar mee? Hoe komt het dat u die (niet) gebruikt? Welke knelpunten ervaart/ziet u rondom het werken met zo'n code? Welke positieve kanten heeft het werken met de meldcode voor u?
Wensen/idealen	Welke wensen hebt u nog als het gaat om het verbeteren van het handelen van docenten bij zorgen over leerlingen?	Welke verbeterpunten ziet u nog als het gaat om het signaleren van mishandeling en het handelen door uw collega's? Wat zou er nog nodig zijn om ze beter in staat te stellen adequaat te reageren?	Wat zou u nodig hebben om nog beter te kunnen inspringen op situaties waarin u zorgen hebt over een leerling?
Afsluiting	Zijn er nog onderwerpen blijven liggen, is er nog iets dat misschien interessant of belangrijk is om te vertellen? Zijn er nog vragen? Bedank de respondent nogmaals en bied aan het uitgetypte interview te laten lezen ter correctie.	Zijn er nog onderwerpen blijven liggen, is er nog iets dat misschien interessant of belangrijk is om te vertellen? Zijn er nog vragen? Bedank de respondent nogmaals en bied aan het uitgetypte interview te laten lezen ter correctie.	Zijn er nog onderwerpen blijven liggen, is er nog iets dat misschien interessant of belangrijk is om te vertellen? Zijn er nog vragen? Bedank de respondent nogmaals en bied aan het uitgetypte interview te laten lezen ter correctie.

Suggesties voor doorvraag- en vervolgvraag-vragen tijdens het interview

Altijd: vraag naar voorbeelden, meer voorbeelden, en nog meer voorbeelden.

Bij thema zorgen

- Wat voor signalen bij een leerling alarmeren u dan?
- Hebt u het gevoel dat u deskundig genoeg bent om signalen op te pikken?
- Weet u wat signalen zouden kunnen zijn?
- Hoe/waar legt u vast wat u signaleert?
- Wat ervaart u als knelpunten of dilemma's?

Vraag of je het interview mag opnemen, en vraag ook of je later nog eens contact mag opnemen als je nog vragen hebt.

Bij thema eigen rol

- Met wie overlegt u als eerste in het geval van zorgen over een leerling?
- Is uw rol anders voor uw mentorleerlingen, dan voor leerlingen uit andere klassen?
- Voelde u zich in voorkomende gevallen gesteund door.. (de leidinggevende, de school, collega's wat maar van toepassing is)
- Hebt u duidelijkheid over wat uw verantwoordelijkheid in zo'n situatie is?
- Wie weegt de aard en de ernst van de mishandeling?

Is de volgorde van je vragenlijst logisch? Wat vraag je eerst en wat later? Waarom?

Bij thema samenwerking

- Met wie zou/moet u overleggen over vermoedens/signalen?
- Overlegt u zodra er gelegenheid is of wacht u tot een werkoverleg?
- Weet u dat u bij twijfel altijd met Veilig Thuis kunt overleggen?
- Wat ervaart u als knelpunten of dilemma's?
- Wie gaat er in gesprek met de ouders/verzorgers?
- Als u de aangewezen persoon bent, vindt u dan dat u genoeg kennis hebt van gesprekstechnieken om dit op een goede manier te doen?
- Wie is de aangewezen persoon om een melding te doen?
- Worden ouders/verzorgers op de hoogte gesteld van het voornemen te melden?
- Verwijst u wel eens door naar het maatschappelijk werk?
- Kunt u contact opnemen met bijvoorbeeld de huisarts van een kind?
- Wat ervaart u als knelpunten of dilemma's?

Een goed interview is een prettige conversatie. De geïnterviewde voelt zich op zijn gemak en zit op zijn praatstoel. Nodigt jouw vragenlijst daartoe uit?

Hoe meer voorbeelden iemand vertelt, hoe meer valide het onderzoek wordt. "Wij doen meestal zus en zo" bevat minder waarheid dan "er is een keer gebeurd... en toen deden wij...". Stel je vragen zo dat mensen uitgelokt worden voorbeelden te bedenken, en tegenvoorbeelden.

Bij thema beleid en meldcode

- Wanneer is de meldcode hier op school ingevoerd?
- Hoe is die invoering gegaan?
- Was of is er deskundigheidsbevordering voor docenten als het gaat om signaleren van en handelen bij kindermishandeling?
- Is er in de meldcode vastgesteld welke termijn de organisatie hanteert voor het doorlopen van de fasen?
- Is de meldcode ingepast in het eventuele kwaliteitssysteem?
- Is het werken met de meldcode opgenomen in de taakomschrijving van de medewerkers?
- Is de meldcode opgenomen in het inwerkprogramma van nieuwe medewerkers?
- Is de meldcode standaard opgenomen in teamvergaderingen?
- Wordt het gebruik van de meldcode regelmatig geëvalueerd?
- Is er binnen de organisatie een (aandachts)functionaris aangesteld op wie een beroep kan worden gedaan voor advies en ondersteuning bij het zetten van de stappen van de meldcode?
- Is de meldcode voor alle medewerkers toegankelijk en beschikbaar op een voor iedereen bekende plaats?
- Is de meldcode ook digitaal voor alle medewerkers beschikbaar?
- Is er intern aandacht voor het feit dat ook eigen werknemers betrokken kunnen zijn (geweest) bij geweld in huiselijke kring?
(Het werken met een meldcode kan voor deze werknemers confronterend zijn.)
- Worden degenen die volgens uw meldcode de gesprekken voeren geschoold in gespreksvoering?
- Weten ze van het bestaan van de app met informatie over de meldcode voor op hun smartphone?
- Is de school aangesloten bij de Verwijsindex?
- Wordt er met de meldcode beter gesignaleerd door medewerkers?

Ook de inleiding en afsluiting van je interview moet je in de voorbereiding helemaal uitschrijven. Betrouwbaar onderzoek vergt een precies interviewprotocol.

De interviews zijn duur voor een school, en medewerkers maken zich kwetsbaar door open te zijn over moeilijke gevallen. Laat je respect daarvoor zien.

Bijlage 2

Codeboek

			OPMERKINGEN
Onder deelvraag 1			
Signaleren	Niet pluis gevoel	(geel 1)	
	Signalen herkennen	(geel 2)	
	Overige	(geel 3)	
Handelen	In gesprek met ouders	(heldergroen 6)	
	Meldcode stap 1 in kaart brengen	(heldergroen 1)	
	Meldcode stap 2 collegiale consultatie	(heldergroen 2)	
	Meldcode stap 3 multidisciplinair overleg	(heldergroen 3)	
	Meldcode stap 4 uitvoering acties	(heldergroen 4)	
	Meldcode stap 5 volgen en nazorg	(heldergroen 5)	
	Handelen dat niet onder een meldcodestap past	(heldergroen 7)	
	niet handelen	(heldergroen 8)	
Onder deelvraag 2			
Knelpunten, moeilijkheden, dilemma's, belemmeringen		rood	Inductief aangevuld met:
	Wensen/tips/tops/verbeterpunten	Groen	
	Deskundigheid en deskundigheids-bevordering	Paars	
Onder deelvraag 3			
Meldcode		turkoois	
Ander beleid/protocol		lila	
Opvallende zaken die je nog niet meteen kunt thuisbrengen		grijs	Inductief aangevuld met:
	Veilig thuis	blauw	
	Verwijs index	donkergeel	
	Andere organisaties	donkerblauw	

